

Бібліографія

Валеріян Полішук Козуб Ягід. Оповідання, афоризми, бризки мислі й творчості, стежки думок і алегорії людини, яку життя приперчило Д. В. У. 1927 р. Тир 3,000 Стор. 186. Ціна 1 карб.

Валеріян Полішук — один із революційних українських письменників „старшого призову“: як би до нього не ставитися, ім'я його не можна викреслити з історії післяжовтневого українського письменства. Він встиг уже зробитися „класиком“, бо його твори (поема „Ленін“) увійшли в склад програму з української літератури, знання якого обов'язкове для тих, що вступають до профшкіл. Не будемо розбирати тут методичного питання, чи доцільне занесення в шкільний програм творів, які ще не зважені на терезах історії, і відносно яких поки-що навряд чи можливе об'єктивне судження; але сам факт такого занесення безперечно вказує на значну питому вагу поеми „Ленін“ та декількох інших творів Поліщука.

Але, хоч повне зібрання цих творів складало б кілька томів, хоч цього року вже відбулося десятиріччя літературної діяльності Поліщука, хоч його поему вивчають по школах, літературне обличчя поета досі ще якесь не чітке. Він брався рішуче за всі жанри й теми: писав наукові поезії, і філософічні, і революційні, і виробничі, і сутоліричні, і навіть еротичні, близькі до порнографії; писав оповідання, гуморески — і всюди виявляв літературні здібності, але ніде в жодному жанрі не здобув досконалості; на одинадцятому році своєї діяльності він усе залишається, як і раніш, потенційно-талановитим, багато-обіцяючим, ніби-то початкующим поетом. Причина цього не відсутність справжнього таланту; надзвичайно м'яке відношення до себе, більш того, закохання в кожному своєму кроці — ось що гальмує нормальний темп розвитку Поліщукової творчості. Всякий поет любить свої твори — свій ліричний щоденник, — як людина, але як мистець, він повинен зненавидіти свій твір, написавши його, щоб простувати до кращого. Цього почуття не знає Полішук; йому цілком бракує самокритики.

Цей брак дає себе почувати майже в кожному творі поета, але ніде з такою силою, як у вищезазначеній збірці його, „Козуб Ягід“. У цій збірці автор обертається назад, до минулого своєї творчості, до перших своїх спроб, від яких він відійшов далеко наперед — навіть при повільному розвитку свого таланту, і які тепер абсолютно нікого не можуть цікавити, мало того — до своїх чорнеток, до свого блокноту. Так, в „Козубі Ягід“ ми безумовно маємо надруковані вибірки з справжнього блокноту Поліщука, це — не стилізація. Мабуть, тут трошки вини на Головметодкомі Наркомосвіті, який зробив з Поліщука класика, а в класиків уважають за важливий та цінний кожний рядок ними написаний, і друкують навіть їхні чорнетки, щоденники, блокноти. Правда, звичайно це роблять нащадки, але Полішук захотів звільнити нащадків від зайвої праці й зробив це сам. Але навіть у класиків їхні перші спроби та чорнетки ніякого мистецького інтересу не мають і цікаві тільки як шлях до їхніх справжніх досягнень. Такі Пушкінські вірші, як „Вишня“, „О Делія драгая“, „Красавице, нюхающей табак“, або навіть „Городок“, не залишилися би в історії російського письменства, коли б Пушкін не написав „Евгенія Онегіна“, „Бориса Годунова“ та своєї пізнішої лірики. Тов. Полішук може бачити з перших рядків рецензії, що ми не зменшуємо його місця в сучасній літературі, але вважати його за такого великого митця, за такого світового генія, якого кожний рядок має значіння вже тому, що він їм, Поліщуком, написаний, звичайно, ми не можемо. Поліщукові ще ніяк не можна стабілізуватися, ніяк не можна дивитися назад; — його погляд повинен бути спрямований вперед, до майбутніх справжніх досягнень, які він десять років обіцяє кращими місцями своєї лірики й які він повинен дати, щоб не залишитися банкротом в історії українського письменства.

Але перейдімо до конкретного змісту книжки. Вона містить у собі три розділи, і ознаки літературного твору поступово зменшуються в ній від першого розділу до останнього. Перший розділ (що міститься після традиційного звертання до читача) звється „Оповідання й Алегорії“; він теж має свою окрему передмову. Ці оповідання й алегорії не можна не вважати за явища літературного порядку, але вони є типові зразки

творчості початкуючого письменника, який ввесь у владі штампів. Найбільш це помічається в прозовій ліриці. В сюжетних оповіданнях принаймні самі сюжети підказані авторіві нашою дійсністю, але в ліричних він повторює давно казане. На нього роблять вплив, здебільша, не окремі автори, не окремі течії, школи, а саме загальні місця, штампи. Досить тільки придивитися до тем і навіть назав окремих „Оповідань і алегорій“, щоб перевірити це твердження. Тут є й „Сліпий Сіяч“, „Свободи сеятель пустинний“, „Сейте разумное, доброе, вечное“ та інші, і „Хемик“ — мученик науки (запозичений, мабуть, із дитячих хрестоматій), і „Мати — курка“, що її написано на зразок Тургенівського „Воробья“ (і написано непогано, — той, хто не згадає її предків, прочитає її з задоволенням) і багато чого іншого. На такий штиб написано „Тихий Острів“, „Любов Амана“ „Новітня Казка“, „Злоторозка баня“, „Листя“ та вже згадані оповідання. З окремих авторів, що робили вплив на Поліщука, можна вказати тільки на Тургеніва: саме форма Тургенівських „Senilia“ (так І. С. Тургенев звав свої вірші в прозі) вразила молодого Поліщука, і наслідком цього вражіння з'явилися його „Juvenilia“. Та й в описах природи ми відчуваємо копіювання Тургенева. „Одного вечора місяць піднявся жовтим задимленим колом, і було чарівничо — таємно. Якусь фантазію розповідала природа, люструючи її казковими образами з рухливих кущів лози, дерев і мороку, обсновуючи їх сріблястим місячним промінням. Здавалось із води випливе русалка й простягне руки. В білій-білій сорочці з чорною косою й лілеями в волоссі вийде вона з тугими персами й пристрасним бажанням із матового туману. Природа чогось чекала. Було тихо. Неповдалеку розітнулася дівоча пісня. („Тихий Острів“). Варто порівняти цей уривок з уривком із „Трех Встреч“ Тургенева. „Чего ждала эта теплая, эта незаснувшая ночь. Звука ждала она, живого голоса ждала эта чуткая тишина, но все молчало...“ вслід за аккордом роздався женский голос“. Нічого поганого немає в тім, що Поліщук починав із наслідувань та запозичень; це — звичайний шлях початкуючих письменників: погано те, що Поліщук тепер зібрав та видав свої перші кроки: це некритичне ставлення до себе.

Кращі за ці оповідання є сюжетні, бо тут не прочитані книжки, а дійсність наших перших років революції, яка оточувала поета, дала йому матеріал: тому ці твори самостійніші. Але завдяки авторовому невмінню оперувати з життєвим матеріалом (знов — таки, не можна вимагати такого вміння від початкуючого письменника) і сюжетні його оповідання не роблять в цілому скільки-небудь сильного вражіння. Тай треба закинути авторіві, що він здебільша не вміє відшукувати цікавого матеріалу (а в ті роки, власно кажучи, його й шукати не потрібно було, бо він був усюди) і зупиняє свій погляд на дрібничках. Рішучим винятком є тільки „Порох Людський“; це невеличке оповідання робить жахливе вражіння — саме завдяки матеріялові; що до оформлення матеріялу в „Поросі Людському“, то воно дуже просте, але, здається, в даному разі простота — є найкращий спосіб. Це єдиний твір на всю збірку (за винятком, мабуть, ще „Питань“), якого нема чого соромитися дорослому Поліщуківі і якого слід було надрукувати; мабуть, мимо авторової волі жорсткою іронією віє від цього оповідання. Іронія, взагалі, є властивість Поліщуківого таланту: після „Пороху Людського“ краще оповідання є „Кінь“ — теж іронічне. Всі останні сюжетні оповідання — анекдотичного типу, „Філігрань“ — навіть і в тому необробленому вигляді, в якому ми його читаємо — пристойно оповіданнячко газетного розміру й якості. „Мертвяк“ ні в якому разі не є гротеск, як його чомусь назвав автор; це схема непоганого анекдоту. В оповіданні „Лист“ (не змішувати з віршом у прозі „Листя“, який міститься в тій же книжці) автор виявив уже й деякі стилістичні здібності: там є гарна стилізація погано-вживаної української мови. Взагалі серед сюжетно-анекдотичних оповідань першої частини „Козуба Ягід“ є такі речі, що могли б увійти в повне зібрання творів Поліщука, як його перші опуси, але видавати їх окремою книжкою — не варт було б: нових лаврів авторіві вони не принесуть.

Зо всім тим „Оповідання й алегорії“ — безперечно літературні твори, хоч здебільша й безпорадні „спроби пера“; до них можна ставитися, як до літературних явищ і засуджувати їх, як невдалі літературні явища. Але що казати про другий та третій розділи „Козуба Ягід“ — найпаче про третій. Другий розділ — ще більш-менш зрозумілий; він має назву „Голодна Радість“ (Бризки мислі. З блокноту молодого філософа, якого життя трошки приперчило). Це більш-менш коротенькі афоризми (их 83); вони в 1920 му році друкувалися в „Вістях Київського Губревкому“. Мабуть у той час ці афоризми з їх завзятістю, бадьорістю та зневагою до того, що звичайно вважається за правильне, могли мати значіння — руйнуюче, але тепер вони безнадійно застаріли й для Поліщука й для його читачів. Тепер видно, що це — бризки звичайнісінької мислі звичайнісінької, пересічної людини: серед них ми майже не спостерігаємо жодної дісно-глибокої думки. Здебільша, це хльосткі сентенції „о том, о сем, а чаше ни о чем“, іноді розраховані на епатування буржуа (афоризм 3-й: „Оці сапієнси (homo sapiens — розумна людина) коли вже вони передують один одного“) іноді з грою „під Нічше“ (початок де-кількох афоризмів: „Так казав Я“), тільки зрідка дотепні. Що робить страшенно кумедне вражіння — це авторове самозакохання; він пише слово „я“ великою літерою. Афоризм: „Гра на струнах шланку — небезпечна гра“ повторюється шість разів з дуже невеликими варіаціями. Приблизно стільки ж разів повторюються афоризми: „Використовуй“, „Не тільки

баранів стрижуть, але й Самсонів", „Не кокетуй із голодною людиною“. Здається, що автор вважає свої афоризми за такі мудрі, що їх потрібно не раз читати, а кілька разів. Все це вкупі робить таке враження, ніби хотось навмисне глузуючи написав ці афоризми для утворення нового Кузьми Пруtkова. Але автор ставиться до них зовсім серйозно. Тут теж нема нічого виняткового: такий поет, як В. Брюсов, починав з однорядкового віршу „О закрой свои бледные ноги“. Але погано те, що дорослий, відомий у всеукраїнському масштабі В. Поліщук передруковує ці афоризми й продовжує ставитися до них серйозно, не розуміючи, що вони не література.

Але хоч ці афоризми — явище з літературного боку зовсім незначне, нікчемне, проте прийнятні зрозумілі; вони мали чимало претендентів.

А що ж казати про третій розділ книжки, „Старші дні“, який містить у собі 173 прозаїчні уривки. Більшість „афоризмів“ цього відділу — це зовсім не афористичні по форми (15 — 20 рядків, а то й більше) конспектовані виписки з підручників історичного матеріалізму, або біології в марксистському освітленні. Це виписки ні в якому разі не можна вважати за мистецькі твори, бо ніяких ознак художності вони не мають. І мова, якою вони писані, — дуже важка, технічна мова; багато вчених пишуть кращою мовою. За популяризацію останніх досягнень матеріалістичної думки ці афоризми теж не можуть вважатися; для цього вони надто — „загальне місце“. Хтось колись казав: „не люблю я шахів: для гри це надто серйозна річ, а для серйозної речі надто гра“. Отаке вийшло й у Поліщука. Для чого він надрукував ці безперечно — конспекти вузівських курсів, які він колись студіював, ми не можемо зрозуміти. Хіба для того, щоб urbi et orbi проголосити, який він витриманий матеріаліст і як він добре стежить за сучасною науковою думкою. Все останнє в „Старших днях“ — на вірєць „Голодної радості“.

Окремо стоїть той уривок, в якому Поліщук виправдовує погвалтування жінок (153 „Про пустяки“) На наш погляд надрукування цього уривку є помилка не тільки Поліщука, але й Укрголовліту. взагалі нахил до підкресленої еротичності, майже до порнографії — властивий Поліщуківі. Його не один раз крили за це — на жаль без наслідків. Чимало виразів, що межують із порнографічними, трапляється в „Козубі Ягід“ 8-й афоризм „Голодної Радості“ починається: „Зближуйся з жінками раніш фізично, потім шукай і зближення духовного“. Серед деякої частини наймолодшої генерації наших письменників Поліщук дуже популярний. Добрі „заповіти учителя“ дає він своїм юним прихильникам. Хоч такі міркування трошки зупинили б еротичні „шування“ поета, який на вірєць росіянина Кручених колись оспівав Онана.

Між „Голодною Радістю“ та „Старшими Днями“ міститься невеличка поема „Питання“ („Енергія й Душа“). Її зміст — космічні мотиви та боротьба між матеріалістичним світоглядом і бажанням безсмертя. Обидві теми часто трапляються в сучасній ліриці і до певної міри батьком їхнім є саме Поліщук.

Цю поему написано поганим vers lib'om, вона якась аморфна, від неї тхне сирим матеріалом думок і почуттів, не остаточно перероблених у мистецьке слово. Але вона все ж таки незрівняно серйозніша, ніж все інше в „Козубі Ягід“ (крім мабуть „Пороху Людського“) і ніби випадково потрапила в цю книжку.

В цілому „Козуб Ягід“ — найневдаліше з усього, що коли небудь друкував Поліщук. Коли-б ми вважали цей „Козуб Ягід“ за останнє слово авторової творчості — ми б примушені були казати про цілковитий занепад її. Але ми знаємо, що в цій книжці зібрані перші літературні кроки, і тому не хвилюємось, бо не „Козуб Ягід“ дає нам змогу судити про В. Поліщука, як сучасного письменника.

М. Степняк

Євген Плужник. Недуга. Роман. Сяйво. 1928. Стор. 244. Ціна 1 крб. 50 коп. Молодий поет-лірик, на перші дві збірки віршів („Дні“ 1926; „Рання Осінь“ 1927) якого критики і, як нам відомо, ширші читацькі кола звернули увагу, написав великий роман з сучасного життя. Роман вийшов середній. Чому середній — це можна з'ясувати в чотирьох рядках, і на цьому закінчити рецензію. Але нас цікавить ще інше.

Потяг до красного письменства великої („романової“) форми в сучасному письменстві — факт загальновідомий і критикою не раз відзначаваний. Як і всякий літературний рух, цей потяг до роману дуже швидко утворив певне число технічних шаблонів, це-то, стилістичних, композиційних і, особливо, сюжетних рецетів, вибраних із незчислених художніх досягнень за принципом „найменшого опору“. Думають тут, що, коли певна тема, певний літературний тип чи композиційний спосіб споживали десять друкованих творів, то споживлятимуть і одинадцятий. Справді-ж зовсім навпаки: коли можливості художньої творчості необмежені, то можливості художнього сприймання (з боку читача) дуже й дуже обмежені в кількісному відношенні; і той, хто прочитав десять романів певного типу й змісту (скажемо, наприклад, про кохання комуніста з артисткою, чи машиністкою, чи секретаршею — буржуазного походження та світорозуміння), той одинадцятим романом з тим самим сюжетом певно не читатиме (про критиків та рецензентів ми, звичайно, не кажемо: ті мусять читати). Схоже на те, що як-раз „Недуга“ Є. Плужника і є той нещасний одинадцятим твір.

Справді, нещасливий—і не тільки для автора („ни помилках учимся“), і навіть не для читача (читач розгорне й покладе набік), а для теми; бо-ж гарного роману на цю тему так-таки й нема ні в нашому ані в російському красному письменстві, як її не „використовували“ за останні роки (починаючи хоч-би з „Шоколада“ Тарасова-Радінова)—а тема вже набридла, читач ставиться вже до неї з недовірям і упередженням („чули!“), уже час її „записати в реєстр заборонених тем для молодих белетристів“ (можливо вже існує такий реєстр, та тільки його—з професійних міркувань—не оголошують?) Звичайно, для великих талантів заборонених тем немає, але-ж ми говоримо про масову літературну продукцію, а не про поодинокі щасливі винятки.

І ось, із цього „виробничого“ погляду роман Є. Плужника дуже повчачий, і ми щиро пропонуємо—читати його—молодим белетристам—читати і зятими що „так писати не треба“, бо це не готовий художній твір, а ученицькі шкідливі, котрі самі від себе не мають самостійної літературної цінності. Роман цікавий саме тим, що всього його спочатку до кінця складено по лінії найменшого опору, що цілком природно для дебютанта, який ще не переміг „професійних труднот“. Цікаво вже те, що в стилістичному відношенні „Недуга“ аніяк нічим не нагадує лірики Є. Плужника—надто обміркованої й загостреної. Це значить, що автор зразу одмовився від своєї власної художньої своєрідності й охочий „писати, як усі“. У нас є чимало прикладів із красного письменства, писаного поетами-ліриками (оповідання Н. Тихонова, оповідання й роман Б. Пастернака, щойно видрукувана повість О. Мандельштама „Египетская марка“—беру приклади з російського письменства, бо в ній жанрова диференціація виразніша)—і ми бачимо, що серйозніше й глибше задумано твір, то більше в ньому пунктів стилістичної прилеглості до відповідних віршів того самого автора. Писати двома художніми способами одночасно не можна (за винятком випадків навмисної стилізації); поет писатиме роман приблизно тим самим художнім способом, що й вірші, або-ж він писатиме автоматично без певних стилістичних завдань. Останнє і є в „Недузі“.

Переходимо до сюжету. Комуніст і буржуйка. Як найлегше для початкучого прозаїка реалізувати ці завдання? Ясно: відповідальний робітник („директор заводу“) та актриса. Дуже зручно для „першої зустрічі“ (в театрі). Звичайно, він ще раніше бачив її (до революції), та вона цього не пам'ятає—зачіпка для знайомства. Щоб раптове захоплення з боку героя та його цілковита „м'якість“ були ймовірнішими, автор знову-ж удається до найзвичайнішого способу і ще спочатку підкреслює надзвичайну знеможеність і перевтому героя; це дуже зручно в ідеологічному відношенні,—герой, певна річ, не цілком відповідальний за свої думки й почуття (яка-ж бо тут відповідальність, коли людині лікуватися треба!). Що до актриси, то тут особливо маніритись психологією немає чого: колишня буржуйка; а коли буржуйка, значить „самка“, і квіт.

Зате для роману потрібний спеціальний буржуй, що в'яже до героя на ампулу Мефістофеля (інж. Звірятин). Ще один буржуй—в ролі старуна й „філософа“ (інженер Сквирський) з деякими ознаками психичної неврівноваженості. Потім,—щоб автора не підозріли в „занепадництві“—треба до героя поставити двох янголів-охоронців—зразкових партійців, які ризяться один від одного головне тим, що один розмовляє багато, а другий—менше (т.т. Кунія та Писаренко). Винавлять вони героя приблизно в одному тоні, а також піклуються про те, щоб дати йому відпустку і вирялити до курорта (спосіб уряткування дуже нехитрий, але ми вже переконались, що все йде „по лінії найменшого опору“ в дебютанському романі).

А дія?.. Але дії в романі замало—далеко більше в ньому інтелігенських розмов; на двісті з гаком сторінок тягнуться безкраї діалогічні та монологічні варіації на стародавнє Катюлове „Odi et amo“ („Неавижу й люблю“). Звичайно, час-од-часу треба-ж освіжати ситуацію, але цього досягти можна найменшим засобом: від'їздить черговий коханець героїні, виїздить героєва дружина,—і ось ситуація вже трохи змінилася, так що можна починати всю серію розмов спочатку. Що до самого героя, то його „вчинки“ складаються з ходів з одного помешкання до другого; інколи чергове помешкання замінює пивниця, але це—не з-за „занепаду звичаїв“, а просто—для різноманітності. Зустрічі з розмовами бувають і на вулиці, та з цього способу автор користується з розумною поміркованістю. Правда, де-яка тематична цікавість роману полягає в тому, що обставини в ньому—виключно—міські а не селянські; але це—властивість, так би мовити, від'ємного характеру: роман—міський тільки через те, що в ньому немає нічого селянського. Фактично, картина міста у ньому полягає в сукупності окремих помешкань, пивниць та клептика вулиці; навіть промислового підприємства, котрим керує герой, ніяк не змальовано.

Розмови, як відомо, прикрашаються афоризмами. Афоризми у Є. Плужника нагадують то Ібсена („Нормальна людина хоче тільки того, що може“, стор. 169), то взагалі щось давно знайоме („Коли мусить людина, щоб жити, думати, то й розмовляти про життя треба їй, як машині викидати геть відроблену пару“, стор. 53). У своїй філософській ліриці Є. Плужник міркував оригінальніше.

Є ще деяке число другорядних персонажів, що—з погляду читача—тільки заповнюють порожні місця,—напр., театральний рецензент Мюфке, який час-од-часу

розповідає не дуже цікаві оказії, суть котрих полягає в трафаретній сентенції: „На практиці всі ми живемо, як живеться“ (стор. 104). Оскільки всякому путящому романові обов'язково потрібен „вставний епізод“, викладений у першій особі, то є і вставний епізод (розд. 18—20), і окрема особа для його викладу — традиційний піяка Сичов із своєю „правдивою автобіографією“ (у стилі Лескова). А втім остання належить до вже набридлої категорії „анекдотів доби військового комунізму“.

А кінця й немає. Правдивіше — можна сказати про його, як про Гоголеві „Мертві душі“: він ніби є і, в той-же час, його ніби немає. Одного чудового дня герой у відношенні до актриси перестає відчувати щось крім нудьги, і взагалі почуває, що „недуга його кінчилась“, так, що навіть у відпустку не треба йому від'їздити. Актриса, до речі, сама від'їздить. По двіста сорока сторінках муки кохання потрібне далеко сильніше психологічне обґрунтування.

Що до композиції роману, досить сказати, що хоча герой і одружений, — жінка починає виявляти своє існування аж на 112-ій сторінці, та й то тільки для того, щоб за декільки десятків сторінок зникнути зовсім і непомітно. Можливо, краще було б, щоб вона зовсім не з'являлася в романі? Але ж, уся книга — це ученицькі етюди з оповідальної прози, — етюди, із котрих у прийдучому, можливо, й вилетіть щось виразне, але які самі від себе серйозного літературного значіння не мають.

Є. Плужник після „Недуги“ залишається значним ліричним поетом, і його спроба поширити свою письменницьку творчість у зовсім іншій галузі показує, у всякому разі, інтенсивний зріст його „письменської свідомості“; а той факт, що він удався до найактуальнішої — в даний момент — проблеми „міського роману“, дозволяє надати налягати на краші конкретні здобутки, в разі, коли він зуміє вдумливу лаконічність своєї лірики перекласти на мову белетристики.

В. Державин

Володимир Кузьміч — Хао-Жень, збірка оповідань. ДВУ. 1928, 138 ст.

Перші збірки молодого дебютанта критика зустріла неприхильно. (Рецензія Іванницького в журналі „Критика“ № 2). Нова збірка складається з чотирьох оповідань: Хао-Жень, Люди зимного моря, Євстрат, Вистава. Тематично деяку єдність відповідно заголовкові можна бачати лише в перших двох оповіданнях.

Хао-Жень — з хінської — добра людина. Шанхайський страйк робітників, який перейшов у демонстрацію проти європейської частини міста, придушення останнього за допомогою крейсерів, приїзд радянського корабля, якого не пустили до порту, братання кулі з червонофлотцями, емігрантська „тоска по родині“ — все це укладено в одну новелу на 67 сторінках. В новелі є дві вставні авантюрні новели — самогубство руського полковника Ланського та запрошення жебраків на боротьбу з європейцями.

„Люди зимного моря“ — оповідання про відступ білогвардійців через море з награваним добром, про змову трьох більшовиків і нарешті про прихід червоного війська й перемогу над білогвардійцями. Дія відбувається на льодорізі „Гладіатор“, який мав вивести флотилію крізь замерзле прибережжя.

Автор бере нові теми, своїм оптимістичним поглядом на життя він вносить бадьорість, певність перемоги пролетаріату чи то над об'єднаними імперіалістами, чи над російською білогвардійщиною. Після Яновського це перший мареніст. І. Сенченко у „Валпурі“ колись скарживсь, що доки, гавані, море, Миколаєв, Одеса в літературі незнані, що їх прогавила „селянствуюча“ інтелігенція. Кузьміч показує море, пароплав, але не взагалі, а повні революційної боротьби.

Передати масу, натовп, сірих героїв, їх пекельне життя у духоті не завжди вдається авторові, проте в самому виборі людей та подій для новел відчувається молодечий революційний захам.

Кузьміч, переважно, письменник дії. Зі швидкістю візка рікші автор переходить від одної дії до іншої, але в новелі, де переважають психологічні моменти, моменти класової свідомості неорганізованого робітника, ця швидкість шкодить. Адже з „Хао-Жень“, сміливо можна викинути п'ять шостих, одрізати хоча й інтересне, але гальмує для дії. Кожна подія є матеріал для окремої новели, а намагання охопити в одному оповіданні всі події, властиве початкуєчим, приводить до схематичності й неумотивованості.

Схематизм помітний у творові на дієвих особах: вони у Кузьміча є втілення добра чи зла: білогвардійці, імперіалісти — з одної сторони, кулі, матроси — з другої. В добу одвертої класової борні інакше й не могло бути, але от автор хоче створити щось посереднє і нічого не виходить. Шаров, білогвардієць з переконань, а йому автор в уста вкладає слова, що йдуть до якогось роздвоєного інтелігента, а не такого прямолінійного офіцера:

„Хіба він має право схибити убик із шляху, що відкрила історія — і от він про-во-к-ат-ор! (оце ще розрядка — що вона говорить? А. Я.) Чи ж він допустить, щоб караван кораблинний застиг у льодах? Чи може краще, щоб кораблі лишилися в порту, на зручному, безпечному рейді, без усяких пригод?“ (72).

Перехід Шарова до більшовиків і назад не обґрунтовано. Це певний не Хао-Жень. Зате справний Хао-Жень Євстрат чомусь наділений знову цією штучною подвоєністю: лінощі духу та тіла.

Малюючи ворогів, Кузьміч використовує оригінальний метод: коли весь твір держано в підвищеному, навіть класичному стилі — ворогів подається в зниженому, натуралістично-вульгарному.

„Наїжачився, мов горобець“, „чого стирчиш тут“, „телятком годованим підстрибував“, „стояв, як пеня“, „похерить наказ“ — „малохольний“ — то-що.

Думаємо, що ця метода, крім художнього дисонансу, нічого не дає.

Очі у героїв завжди „блиснули“, „сверлили“, „висвічував“, а ворог „кліпав“.

Авторові од одих штампів (очніх, а також диявольсько-іроничних усмішок) треба одмовитись. Краще показувати це в дії, якою автор володіє, ніж розказувати.

Швидкість дії у автора не в злагоді з синтаксою. Переважає й гостро впадає в вічі її одноманітність: головне речення, де автор передає подію, далі кілька додаткових, що образністю вислову мають дешифрувати головне. Образів часто не вистачає й утворюються провалля, які автор заповнює ліричними псевдокласичними відступами:

„Ворог подав сигнал відступу, і от озброєні частини міжнародної охорони покотилися до центру міста, перелякані настирливою атакою кулі — цим жовтим ураганом, перед яким затремтів сам корабель історії“. (Чи скоро цей корабель історії зійде з сторінок художньої літератури?)

Далі ціла сторінка: Ставте монументи... і т. н. Коли це чується, як новина в устах Копистки з „97“, то тут це нудна балаканина. „Люди зимного моря“ цією стороною краще оповідання. Під кінець, де дія набуває швидкого темпу, автор передає її лаконічними реченнями.

У автора поруч з художніми образами часто трапляються газетно-штамповані, як „змити бруд рабського світогляду“. Інколи в дужках дешифрує свої образи, від чого останні втрачають, звичайно, всю силу:

„що захоували свій консервативний вантаж (лад, світогляд)

до цього часто додає наукові терміни:

...вагались два начала: бажання небуття (бажання цілком свідоме, давно обмірковане) і бажання жити (воління цілком інстинктивне) (17).

Мова інколи тяжкувата своєю недоробленістю:

„Ян Лів реготав би невтримно з радости, коли б йому не довелося перетинати пілюжисте й брудне авеню, що спускалося до порту, коли б вітер не забирався в рот, до горла разом із дрібними скалочками“ (10).

Двоповерховий умовний спосіб так обважнив фразу, що добратись тут чогось — дарма. Нагромадження генетиву:

...З англоамериканської компанії продукції тютюну (14).

„Євстрат“ — тоже добра людина, але не так героїчна. Оповідання є, власне, *Vorgeschichte* до головного. Стрілочник Євстрат винайшов засіб переводити зараз кілька стрілок. Доки бюрократичні інстанції розглядали проект, стрілочник фактично вживав винахода. Чи з нещастя, чи з злого наміру, коли їхав інженер у людському потягові, трапилася катастрофа: підойма не перевела рейок і вагони пішли іншою рейкою. Вбитих не було, але Євстрат збожеволів. Минуло п'ять років революції. ЧК спіймало спекулянта, що одгвинчував гайки рейок. На запити, відповідав, що він інженер і хотів знищити власний винахід — перевода рейок. Тут втрутився Євстрат, обвинувачуючи інженера, що той вкрав його винахід.

Помилки, які ми відзначили в попередніх оповіданнях, властиві й цьому. Показавши бюрократизм коло винахідництва за старих часів — автор мав би гарну новелу. Можна було почати безпосередньо з наших часів, а *Vorgeschichte* передати розповіданням Євстрата чи Майстрєнка. Прийом, „через кілька років“ застарілий і композиційно слабкий.

Романтика винахідництва передана автором сумлінно. Деякі зриви в натуралістичний стиль шкодять авторові — стрибок Євстрата, лайка:

Щоб їх коростою взяло, як вони мучать робочого чоловіка. Чиновники задріпані! Кубло блошине! (119).

У Кузьміча психологічні переживання часто передається натурперсоніфікацією абстрактного — що часто справляє негарне враження у романтичному стилі:

...Євстратове чоло зачервонилось, руки засвербіли, запрохали дії, а зневажистість до злодія-плагіатора влилася камінними струмками в пучки і долоні.

— Я тобі дам вбивати, суче мурло! (130).

Автор відчував, що обґрунтувати реальні, а то й історичні події йому не пощастило, а тому в шуканнях стилю збивається на грубий натуралізм.

Як таке шукання, тільки й можна розцінювати останнє оповідання—фарс „Вистава“. Завсілбуд пообіцяв прекрасну фельдшеру дочку Лілі перед виступом її в ролі паризької проститутки поцілувати для надхнення. Весь вечір їм не щастить: вона його шукає, він її шукає, порвані штани, грім заважають. Нарешті дія закінчилася й він цілує її прямо на сцені. Сторож тимчасом одкриває завісу на „bis“ і глядачі регочуть, питаючи, чи й останнє в п'єсу входить...

Лілі червоніє, але завсілбуд догадується, кричить „входить“ і... кінець оповідання.

Чи під впливом „вишніянства“ (термін позичено у „Ж. і Р.“ — № VII) чи чогось іншого, але це, безперечно, провал. Про тему говорити не доводиться. У автора не стало художнього чуття зупинитись своєчасно на піднесенню завіси, а останніми словами лише розшифрував і так убогий образ. Пародуючи власний високий стиль, автор вбогий на натурні малюнки гумористичного жанру.

В Хао - Жень ми мали таке місце з розмови:

„... Певно там, тифус! Ви як гадаєте, містере?“

— Не тифус, а холера!

і обиватель сухо (чому сухо? Я.) підводив пальцем в небо...

Отже, автор своєю збіркою виявив себе, як шукач нових то революційних, то виробничих, то побутових тем. Романтика азіатчини межує з „стусаном нового в зад“, кохання й пародія на це кохання — весь час фігурує у автора.

На наш погляд його стиль — стиль пригодницько-авантюрний. Пізніше у йому він себе й виявив (Авіоспіралі Молодняк № 4, 5, 6).

А. Ярмоленко

Г. Косяченко. Схід сонця. Поезії. В-во „Маса“. Київ. 1928, тир. 1500 пр. ст. 15.

Г. Косяченка народила й визначила, як поета — недоброї пам'яті хвиля занепадницьких настроїв у нашій сучасній літературі. Один — два поети — тільки й усього — не підпали занепадницькій дитячій хворобі. Решта - ж або швидко перехворіла на неї або довгий час із цією хворобою боролася.

Г. Косяченко сприйняв занепадництво, як непорушну, одвіку поставлену тезу, „Ії же не преїдеши“. До того ж що тезу він сприйняв дуже примітивно й поважно. От, наприклад, що каже з цього приводу дуже чулий критик Я. Савченко:

„Поет, що ледве перейшов у двадцять третє літо свого життя, „изрек“ йому свій присуд мудрий... Певна річ ніхто не... проймається повагою до поетової драми“.

(Ж. й Р. Ч. 2, 1927).

Це було написано ще півтора роки тому, коли Г. Косяченко, здається, жодної книжки не видрукував. Нині маємо вже третю його збірку, та й те доводиться з приводу неї ті ж таки Я. Савченкові слова повторити.

Устривши до занепадників, Г. Косяченко пішов шляхом найменшого опору, варіюючи ті кілька дуже примітивних, на тези писаних, тем, які в першій збірці ті ж самі, що й у другій (за деякими одмінами—бо друга збірка підбиралася за певним принципом мажору з тактичних вуспівських міркувань), і абсолютно ідентичні з матеріалами в збірці третій.

Всюди поет протиставляє себе життю.

— Ну і чого така тривога
Ну і чого така печаль
Стою дивлюсь:
Пройшли трамваї
Шумлять дерева за вікном“.

Поет справді сидить ув замкненій хаті, й не тільки оті трамваї, але все наше сьгодні проходить повз нього.

Ми не будемо вимагати від Косяченка того, що вимагаємо від поета нашої доби — організувати психику масового читача. Косяченко може тільки дезорганізувати. Але ми вправі вимагати від сучасного поета хоч би мінімум — хоч би реально відбивати дійсність, те оточення, серед якого поет живе й творить.

У віршах Косяченкових цього нема. А в відчитній збірці немає навіть бажання погодити свій світогляд з класово-об'єктивною дійсністю. Характерно, наприклад, що в вірші „Галичини“ Г. Косяченко персонально звертається до народу з закликм

„Вставай! Вставай, як буря
у вир, у боротьбу.
Свободу, що за муром

ти м'язами здобудь!..
 ... Лиш чуть, як десь о камінь
 виплескує вода.
 Нема, нема нікого —
 Залізна тишина.
 І білий місяць рогом
 тополю розтина“.

У цім уривкові дуже виразно виявляється вся примітивність і наївність Косяченкового світогляду. За звичними зразками він воліє протиставляти темній масі самотнього провидця, що до цієї маси звертається з „благими побажаннями“. Автор абсолютно не враховує конкретних умов класової боротьби на Зах. Україні, він воліє використовувати безсилий штамп, що його можна з тим же успіхом використати не тільки, скажімо, для німців, але й для зулусів.

Ще характерніша для Косяченка поема „Блудний син“, яка свідчить, що за 1½ роки Г. Косяченко тільки й навчився, що розвивати занепадницьку тему з першої збірки (де вона вкладалася в дві сторінки) на цілих 24 сторінки.

Без зайвих коментарів навою „Заспів (частину) з цієї поеми;

„Люди! Друзі! Порадьте мене,
 Як піти мені з вами у ногу,—
 день проходить і ніч промайне,
 а довкола — пустеля, нікого.
 Так пройшли і зима, і весна.
 Так проминули літо і осінь,
 тільки чомусь душа навісна
 у мені не померла і досі“.

Далі йде довжелезна історія „блудного сина“, що блукав по світі і з сторозтерзаною душею повернувся додому — до вбогої, дикої затурканої селянської родини. І от ті висновки, та „мораль“, що її прийняв блудний син.

„Що можем ми? сіренькі як онучі,
 Над нами гнів тривожний і ясный.
 Неначе тінь жорстока неминучість —
 і меч життя сталевий і ясный.
 Що можем ми? Родитись і померти,
 Віддати себе знесиленій землі.
 Жбурнути серце, змучене й подерте,
 Упасти без ридання і зомліть“.

Якимось наклепом звучать ці строфи тепер, підчас масового зворушення нашого села, підчас невпинного його відродження. Об'єктивно наклепом, але суб'єктивно ці рядки треба пояснити нездоровою психологією Г. Косяченка, дуже однобічним світоглядом автора, що зрештою нічим не відрізняється від пересічного дуже обмеженого селянина, ба навіть селянки, що все життя богові молилась: вірші-бо Косяченка зовсім не мужні; він воліє плакати...

Чи можна таку людину вважати за ідеолога села? Безперечно, ні. Збірка третя Косяченка, відчитний „Схід Сонця“ насамперед доводить, що невеличкий діапазон письменника вичерпався, що він повторює вже сказане в першій збірці, а тому — йому треба шукати якихось нових, бадьоріших тем, щоб наздогнати нашу літературу, для якої занепадництво — то є нудний і перейдений етап.

Не менш серйозно треба подумати Косяченкові над технікою своїх віршів: вона — бо занадто примітивна й не виявляє ніякого поступу.

Ол. Полторацький

Наріжний Василь. Бурсак Роман. Частина I і II. Пекреклав Вол. Дорошенко. З дереворитами Петра Холодного мол. Львів, 1928. Видання Товариства „Просвіта“, Ч. 723, стор. 238.

Василь Наріжний, це одна із багатьох жертв українського лихоліття, коли все, що хоч трохи підносилося культурно над рівнем українських народних мас, оддавало свій хист, талант і здібність російській культурі. Це був попередник другої жертви нашого лихоліття — геніального Миколи Гоголя.

Наріжний (помер р. 1825) почав писати й друкуватися по російських часописах ще в кінці XVIII віку (1798 рік), а теми для своїх писань брав письменник здебільшого з українського життя — його минулого й сучасного. До таких творів із українського життя, але писаних мовою російською, належить і роман „Бурсак“, що його видало Львівське Т-во „Просвіта“ в перекладі на мову українську.

Що - ж спричинилось до видання цього, пилом припалого навіть для російського письменства роману, в Галичині? Які мотиви й завдання мала на оці „Просвіта“, витягаючи з нетрів забуття горопашного автора численних творів і видаючи його „Бурсака“? Про це ми довідаємось від перекладача Володимира Дорошенка (бібліотекар Наукового Товариства ім. Шевченка у Львові) — з його статті, що супроводить роман. Тут ми читаємо, між іншим, таке: „... кожному з нас відомо, яку величезну роль в збудженні й розвитку української свідомості серед колишніх російських українців відігравали поруч із творами суто - українськими такі московською мовою писані твори, як українські повісті Гоголя, а надто його безсмертний „Тарас Бульба“ ... Нагадуючи далі про твори Миколи Марковича (поезії). В. Наріжного (поезії й повісті), Євгена Гребінки, Костомарова і Мордовця, Данилевського та ін., автор статті заважає: „Завдання нашої літератури присвоїти їх собі при допомозі добрих перекладів, а історик рідного письменства повинен і їх мати на увазі в своїм огляді української літератури не тільки за для впливу їх на сучасників під оглядом усвідомлення національного, але й за для кращого розуміння самого розвитку українського письменства. Бо коли ми братимемо під розгляд тільки - но писання українською мовою, то хід і розвиток нашої літератури буде надто обмежений, викривлений. Бракуватиме йому не раз певних кілець, цілих ланок, що ними є саме ці чужі нам своєю шостою твори, без огляду на те, якою мовою вони писані — московською чи польською ...“

І далі: „Отже введення до історії української літератури творів українських письменників неукраїнською мовою причиниться в великій мірі до кращого представлення й розуміння розвитку літературної творчості на Україні, пізнання її літературних форм і викриття її движучих сил“.

Ми підкреслили навмисне ті цілком слушні твердження Вол. Дорошенка, з якими не можна не погодитись, коли мати на увазі наукове дослідження українського письменства в цілому.

Про писання - ж В. Наріжного Дорошенко каже, що „він був не останньої руки майстром, що полишив по собі численні твори й вельми заслужився (!) для сусідської літератури, як один із перших побутовців. Під цим поглядом він випередив свого знаменитого земляка Гоголя, бувши не в одному справжнім предтечею славного сатирика“.

Аналізуючи вплив творчості Наріжного на Гоголя, Дорошенко відзначає, що „... в українських повістях Гоголя відбилися сцени й описи життя бурсацького й Запоріжжя, надто в „Тарасі Бульбі“ маємо відгуки „Бурсака“ й „Запоріжця“ Наріжного. Для „Ревізора“ Гоголь запозичив дещо з „Заморського Принця“, в „Мертвих душах“ нікчемність дворянського життя нагадує описи з „Аристона“. А вже „Два Івани“ так це справжній прототип знаменитих Гоголевих миргородців „Івана Івановича та Івана Никифоровича“.

З приводу самого роману „Бурсак“ коротко можна сказати таке: це авантюрницький роман з українського минулого, написаний у стилі романів XVIII століття. Події, що про них оповідається в творі, дивовижні, незвичайні й часто - густо фантастичні. З дивовижними подіями парують і не менш дивовижні імена персонажів. Ось як звучать тут деякі дієві особи: Варух, Неон, Варул, Істукарій, Мемнон, Кастор то - що. Але опис української бурси тих часів, що в ній набирався премудрості герой роману Неон, змалювання шкільного побуту з так званими „консулом“, „філософами“, „етимологами“, „поетами“ й „риторами“ надзвичайно цікавий... Коли читаєш тут опис бурсацького життя, в уяві мимоволі встає класичне змалювання бурси Пом'яловским, з його „на воздух“... І виникає питання: чи не спричинився роман Наріжного до певного впливу й на російського історика бурсацького побуту...

Можна було б закинути авторові деяку плутанину з боку історичної і географічної правди, оскільки події відбуваються не по - за часом і простором, а застосовано їх до певної доби, але автор, як письменник - белетрист і не клопотав собі очевидно голову історичною та географічною точністю (останню точку перекладач виправив у перекладі), а хотів тільки, як художник, дати цікавий авантюрницький роман. І він його дав, бо навіть тепер, коли минуло більше, як сто років з дня написання роману, він в українському одягу читається з інтересом.

Що - до „одягу“. Переклад нас не задовольняє. Перекладачеві художнє слово чуже, він не має до нього чуття; до того ще перекладач перебуває під значним впливом галицької синтаксис та лексикі і тому ми раз - у - раз натрапляємо тут на такі слова, як „укарати“, „домівниками“, „покликнув“, „відразлива“, „довілля“, або такі речення, як „шестеро люда“, „допит з напінненням“, „козак зложив богу дяку“ (подякував богові), „сказала з можливою важністю“, „довершивши цього сумного обряду“, або заголовок 7 - го розділу: „Мильний (?) вигляд“...

Два слова про малюнки. Їх тут маємо дев'ять і деякі з них, як от Далмат і Сарвил, Демид Король, Неон і Неоніля і ще кількоро вирізблено на дереві добре і в друку вийшли гарно. Доданий до роману портрет Василя Наріжного цілком пристойний.

Г. Ков.-Кол.

Костомаров М. Чернігівка. Бувальщина з другої половини XVII віку. Переклад Б. Грінченка. Редакція й вступна стаття О. Гермайзе. Книгоспілка стор. 293 + LXXXVIII (вступна) + XVIII (примітки). Ціна 1 крб. 25 коп.

Ця „Бувальщина“ з'явилася перший раз українською мовою в перекладі Б. Грінченка р. 1908 - го, як № 24 видань кол. Київської „Просвіти“, з короткою передмовою перекладача.

Минуло з того часу 20 років. Книжку ту давню вже випродано й молоде покоління, ба навіть багато людей, що пережили вже тридцять весну та що звикли не розминатися з путящою книжкою, — не мають поняття про цю бувальщину Костомарова.

Можна сподіватися закиду: а хіба так важно знати, що там написав колись Костомаров? Адже він не белетрист-класик, що його повинна знати кожна культурна людина! Це ж, мовляв, історик і, до того ще, застарілий історик...

Можна рішуче сказати, що таке твердження було б помилкове. Костомаров не тільки славновісний представник історичної науки в нашому недавньому, порівнюючи, минулому. Він на диво гарно орудує ще й пером оповідача з нашої історичної минувшини — оповідача про побут тих шарів української й московської людності, що завдавали тон у житті другої половини XVII століття на Україні. Бувальщина „Чернігівка“, що про неї видобув автор відомості з „Дел Малороссійского Приказа“, як — найкраще про це свідчить.

Книгоспілка, видавши цей твір та ще з такою цікавою та докладною статтею, як „Руїна й Дорошенко“ О. Гермайзе, що майстерно висвітлює політично-соціальні й московсько-українські національні відносини цієї доби на Україні, чималою мірою прислужується до поширення правдивих відомостей про те класичне „єдинство русского народа“ з одного боку та про істотність автономістичних змагань козацької старшини зазначеної доби — з другого боку; звідси читач довідається, що навіть Дорошенко, якого українське громадянство старшої й середньої генерації ідеалізувало до певної міри, як борця за об'єднання України обох боків Дніпра в самостійну державу, що навіть Дорошенко був глухий „до інтересів народної української маси“, як каже О. Гермайзе, та що він був захоплений інтересами виключно козацької старшини.

Що-правда, в самому творі „Чернігівка“ про цей останній момент української минувшини майже нічого не згадується. Автор захоплюється тут фабулою романтичного характеру — змалюванням трагічної пригоди, що трапилася з героїнею бувальщини Ганною Кусівною. Але вступна стаття О. Гермайзе як — найкраще змальовує ті соціально-політичні стосунки й обставини, коли діяли на Україні такі історичні персонажі, як Бруховецький, Суховій, Многогрішний, Самойлович та ин. з одного боку й Петро Дорошенко — з другого боку.

Висвітлює тут О. Гермайзе й ту підлу роль московських правителів, коли вони вживають демагогічних засобів і ніби в інтересах диктатури козацької голови та черни активно допомагають московським військом погромити автономістичні змагання козацької старшини, щоб потім, перемігши ці змагання, взяти в шор укрїнську людність, обложивши її надмірними податками в інтересах московської державности та московської політики.

Через три роки — читаємо в статті О. Гермайзе — після Ніжинської революції (Ніжинська чорна рада р. 1663 - го Г. К.-К.) московський уряд запроваджує на Україні перепис, що мав на меті визначення фіску з української людности. Побільшується і нестерпучим стає податковий на українській людності тягар, а некультурний воеводський режим по українських містах особливо гостро тепер відчувається всіма шарами української людности“ (стор. XIX). Це призвело до зростання антимосковських настроїв на Україні з боку тієї ж черни та до антимосковських повстань, як рішучого протесту проти податкових тягарів: „маси українського поспільства пишуться в козаки...“ каже О. Гермайзе, висвітлюючи цю сторінку української історії.

І вступну статтю й саму „Чернігівку“ прочитає з інтересом масовий читач. Особливий інтерес мають ці дві літературних речі для того читача, що хотів би краще обізнатися з тою історичною добою, що має в історії назву „Руїна“... Деяку прогалину становить у книжці те, що стаття О. Гермайзе аніяк не ув'язана з самою „Чернігівкою“. Про „Бувальщину“ М. Костомарова, про автора цього художнього твору у вступній статті ні словечка не сказано... Вийшло так, що „Чернігівка“ — сама по собі, а історична розвідка „Руїна і Дорошенко“ — сама по собі. Що до редакції „Чернігівки“, то мусимо закинути редакторів таке: хоча переклад належить перу заслуженого українського діяча Б. Д. Грінченка, але ж сучасний редактор цього перекладу ані трохи не погрішив би перед перекладачем, коли б дещо виправив у мові, а в першу чергу треба було уточнити назви місяців, бо ж Окіябрь ми звемо тепер не листопадом, як у перекладача, а Жовтнем, Сентябрь звемо не Жовтнем, а Вереснем, а Декабрь буде не Студень, а Грудень за сучасною номенклатурою.

Книжку конче треба мати на увазі тим особам і організаціям, що пеклюються бібліотеками по сільських будинках та читальнях.

Г. Ков.-Кол.

Адам Міцкевич. „Пан Тадеуш“. Переклад і вступна стаття М. Рильського. Вид. „Слово“, стор. 326 + XXXIV + XXIX. Ц. 2 крб. 50 коп.

Дати українському читачеві бодай найголовніші твори європейських класиків українською мовою це є одне з важливих завдань сучасної роботи над українським художнім словом. За попередніх часів неприхильно ставилися до спроб збагачувати українську літературну мову в такий саме спосіб — перекладами класиків. Напр., ось що писав Костомаров з приводу перекладів М. Старицького: „Мы вполне разделяем желание видеть малорусский язык развитым до такой степени, чтобы на нем без натяжки можно было передавать все, что составляет достояние культурного языка; но на это нужно время и значительное поднятие умственного горизонта в народе... Лучше оставить всех Байронов, Мицкевичей и др. в покое и не прибегать к насильственной ковке слов и выражений, которые народу непонятны и пока ненужны. Что касается до интеллигентного класса в Малороссии, то для него такие переводы еще более ненужны, потому что со всем этим он может познакомиться или в подлинниках, или в переводах на общерусский язык, который ему так же хорошо знаком, как и родное малорусское наречие“ („Вестник Европы“, 1882, 11). Очевидно, ми вже таки маємо оце „значне підвищення розумового рівня в народі“; принаймні ніхто не буде тепер сперечатися про доцільність і потребу перекладів українською мовою європейських класиків. Деякі сумніви викликає у нас іноді хіба вибір тих чи тих письменників та творів і черга, за якою їх маємо перекладати. Напр., прекрасна книжка вибраних творів, під редакцією Филиповича, дала привід т. Меженкові сказати так: „Російську книжку легко дістати, мову російську по всіх наших школах учать, і тому перекладати українською мовою те, що зрозуміле й приступне в оригіналі, це — недозволене марнотратство“ („Пролет. Правда“ 1928, — 3). Цей закид, що в дивний спосіб нагадує вищенаведені слова Костомарова, не можна визнати за слушний: вибір художнього твору для перекладу, як і вибір теми для самостійної художньої творчості, зумовлений складними причинами різноманітного характеру і не є випадковий. Мусить бути щось конгеніальне в перекладача з автором первотвору, щоб він міг відчувти в собі внутрішню потребу перекладати в першу чергу цей, а не який інший твір; і тільки в такому разі ми будемо мати справді творчу мистецьку роботу, а не ремесло, Певна, хоч, звичайно, не повна конгеніальність між Рильським і Міцкевичем в загальному світоприйманні й в художній манері безумовно є, і це цілком виправдує його вибір. А ми одержуємо від перекладача твір справді класичний і справді класичного поета, художні якості якого повинні спричинитися до поширення досвіду і мистецьких засобів нашої літератури.

Міцкевича перекладають на українську мову протягом ста років. 1885 року Ів. Франко зробив короткий огляд українських перекладів з Міцкевича („Adam Mickiewicz w literaturze rusinskiej“. „Kraj“, 1885), а новий бібліографічний покажчик цих перекладів (П. Тиховський. „Адам Міцкевич в українських перекладах“. — „Науковий збірник Харківської Науково-дослідчої катедри історії України“, I, 1924 р.) нараховує по-над 30 українських перекладачів із Міцкевича; у спискові цих перекладачів є й такі імена, як Куліш, Франко, Леся Українка. З українським письменством Міцкевич був досі зв'язаний у двох напрямках — як романтик і як поет революційного протесту. Реалістичний архитвір його „Пан Тадеуш“ досі не знаходив собі в ньому місця. Тому ми з радістю зустріли перші уривки з перекладу М. Рильського („Адам Міцкевич і його „Пан Тадеуш“. — „Життя й Революція“ 1925, кн. 3) і тепер із задоволенням констатуємо, що українська література нарешті має повний і до того зразковий переклад цієї поеми, одної з найкращих у польській, ба й світовій літературі.

„Пан Тадеуш“ посідає особливе місце в польському романтизмі та в Міцкевичевій творчості, таке як „Евгеній Онегин“ у творчості Пушкінової і в російському письменстві. У діалектичному розвитку своєї поезії Міцкевич перейшов від вершин романтичного індивідуалізму до низин реального життя. Байронівські постаті попередніх його поем — Густав („Дзяди“ 1822 р.), Валенрод (1827 р.), Конрад („Дзяди“ 1832 р.) — дали польській літературі галерею індивідуальних героїв. Переживання їх індивідуальні навіть і тоді, коли вони беруть на себе страждання мільйонів, цілого народу. „Я й нарід — це одно, каже Конрад. Мені ім'я мільйон, бо я люблю й страждаю за мільйони“. А все ж таки пекло його страждань є лише індивідуальний героїзм, розпач його є трагедія особиста. Маса — оті мільйони — живуть по-за цими героями своїм невідомим їм життям.

Переборюючи та перемігши в собі й у своїй поезії романтичні поривання, Міцкевич став на реальний ґрунт. Серед галасливих улиць Дрездена та Парижу польський емігрант пішов шукати в своїй уяві „минушини, що терном поросла“. Ожила в спогадах рідна країна, така недосяжна й така мила; ожили давно забуті постаті дрібної шляхти затишного литовського закутка. Один за одним проходять перед нами звичайні собі люди, представники тих мільйонів, що за них страждав Конрад, і самі, без романтичних посередників, і люблять і страждають.

Тісний і вузький світ цієї дрібної шляхти вже й для Міцкевича був минушиною, тим більше для нас це — „старосвітські поміщики“. Але в тім якраз і полягає майстерство великого митця-реаліста, що він примушує нас з великим інтересом стежити навіть

за повсякденними дрібницями чужого нам і далекого від нас (хронологічно й соціально далекого) та через те й нецікавого життя. Читачеві передається той патос, з яким художник малював усі ті дрібниці, читач захоплений власне не тими дрібницями, а думкою та настроєм художника, що їх мистецьки оформлює та освітлює.

У мистецькому оформленні „Пана Тадеуша“ особливо приваблює надзвичайна простота викладу, епічна розлогість та яскравість картин природи та життя. М. Рильському пощастило знайти в українській мові потрібні барви й засоби, щоб надати перекладові той ж таки простоти та прозорості, які має первотвір.

Коли будемо порівнювати переклад Рильського з Мікевичевим первотвором рядок за рядком і слово за словом (для себе ми це зробили, але для читачів нашого журналу це річ не потрібна), то знайдемо чимало матеріалу для різних зауважень, подекуди може й докорів, формального характеру. Знайдемо ясні полонізми, дрібні зміни тексту, ампліфікації, скорочення, недорівнювання первотворові в виразності то - що. Але все це будуть лише дрібнички другорядного значіння. Важливіше те, що основний тон Міцкевичевої музи схоплено майстерно, що основний настрій великого польського мислителя - поета передано, його справжнє „обличчя“ не викривлено. Не зникаючи значіння поезії Рильського, можна запевняти, що переклад „Пана Тадеуша“ посіде не останнє місце в поетичному його доробкові.

Євген Рихлик

Шолом - Алейхем. Мій перший роман. Вибрані оповідання. За редакцією Д. Фельдмана; з передмовою Н. Нусінова; переклад Е. Райціна. Вид. „Український Робітник“ 1928. Стор. 170, ціна 1 крб. 25 коп.

Ім'я великого єврейського письменника - юмориста Шолом - Алейхема (С. Н. Рабинович, 1859 — 1916) давно вже перейшло за вузькі межі тієї мови й тієї національної культури, за - для якої творив письменник, і зараз відоме всьому світові. Перекладений трохи чи не всіма європейськими мовами, він раніше від інших єврейських письменників став широким відомим, а для багатьох літератур певно й до цього часу він єдиний представник єврейської літератури. Шолом - Алейхем також знайомий і українському читачеві, бо вже багато років тому деякі його твори перекладені, правда, поки - що російською мовою.

Книга, що розглядаємо, є одна з перших спроб перекласти Шолом - Алейхема українською мовою, і через те вимагає особливо - уважного відношення до себе, бо гідності її через бідність на перекладачів легко можуть стати за правило, а хиби — за трагедію.

Письменська спадщина Ш. - А. величезна. Остання „повна“ збірка його творів, що має 32 книги, приблизно аркушів по 16 кожна, — ні в якому разі не повна, і з успіхом може бути збільшена ще на $\frac{1}{3}$, або й на $\frac{1}{4}$. Ясно, що далеко не все з цієї бібліотеки однаково цінне й цікаве для сучасного, особливо чужомовного письменника. Через те дати за таких умов „вибрані“ твори — завдання аж ніяк не легке, а вирішення його завжди спірне. Чудово розуміючи цю спірність, ми все - ж не можемо погодитися з вибором творів для цієї книги, бо в деяких випадках навіть ценз суперечності буває недосягнутим.

У „Мойому першому романі“ зібрано шестеро оповідань Ш. — А.: „Мій перший роман“, „Два антисеміти“, „Етап“, „Тринадцять сполучених штатів“, „Німець“ і „Рябко“. Із їх тільки перший та двоє останніх належать до загально визнаних шедеврів авторових. Можна, звичайно, різно до їх поставитися, але не можна не помітити безумовно характерних ознак творчості Ш. — А. Троє останніх оповідань значно слабші від попередніх: „Два антисеміти“ це просто анекдот і невиразно розказаний, „Етап“, не позбавлений деяких цікавих сторінок і яскравих моментів, але його псує примітивність композиції, просто кажучи, недокінченість. Що - ж до „13 Сполучених штатів“, то цей фейлетонно - шоденний твір для нашого часу дуже застарілий, потребує коментарів і взагалі нецікавий. Таким чином, вибір матеріалу за дуже вдалий визнати не можна, тим більше, коли вибір дуже великий і матеріалу — самих лише дрібних оповідань — вистачило б на десять таких книг.

Так само далеко не досконалий і самий переклад. Перекладачеві не можна відмовити ні в знанні тієї мови, з котрої він перекладає, ані — тієї мови, котрою він перекладає. Але в його немає другої безумовно необхідної перекладачеві риси — чуття стилю. Лише на кількох прикладах ми покажемо, до яких неприємних наслідків це приводить.

Перекладачеві хиби що до стилю первотвору, — це не тільки переіначування його стилю в широкому розумінні, але й неправдиве передавання значень окремих слів, пропуски та вставки, зміна синтакси (оскільки цього не вимагала мова) й т. ин. Усі ці хиби в більшій чи меншій мірі ми находимо в цій книзі.

Щоб не обтяжати читача втомним перелічуванням всіх викритих нами помилок, обмежимося найістотнішими й найпомітнішими.

Із хиб у перекладанні окремих слів та виразів відзначимо;

Замість: „... у хаті могло лежати золото“ перекладено „... лежати, що завгодно“ (158).

Замість: „Змолоду, кажуть, він був... халамидник“ перекладено „змолоду в нього був... невеликий гріх“ (158).

„Kundeissim“ замість „пустуни“ перекладено „дітвора“. (160).

„Getinket un fartinket“ — тюкали й затюкали — перекладено „тюкали й загнали“ — суть хоча та - ж, але колорит стерся.

Замість „цілий скарб“ (oizer) перекладач ужив „цілий віз“ (162). „Випроводили аж за рогатку“ змінено на „випроводили аж на той бік села“ (163).

Комичне старо-єврейське „kelen schebiklowim“ (із собак собака), що краще було - б перекласти слов'янським „псе смердящий“, передається „собака твоя душе“ (166), а пародійно-біблійне „macht a waïwtach“, що знову - ж треба б перекласти сполученням українського та церковно-слов'янського „й робить отыде“ перекладено зовсім простим образом „і тікає геть“ (171).

Звичайно, коли ставитися до перекладу, як до переказування своїми словами, то ці помилки великого зла не чинять. Коли - ж переклад намагається художній твір художньо передавати, то від цих дрібниць не байдуже і до їх треба ставитися особливо чутливо.

Коли незграбне перекладання окремих слів зрозуміле, то вже ніяк ми не можемо зрозуміти одного факта — пропусків та вставок у прозаїчному перекладі. Здавалося б там їм зовсім не місце, а тим часом їх дуже багато. Є вони й тут.

Розмір пропуску буває від одного слова до цілого сполучення слів. То замість „залишився у дворі“ просто „залишився“ (157), або замість „підібгавши хвоста, Рябко“... просто „Рябко“ (163), а то із фрази „Рябкові набридло бути бурлакою, блукати й т. ин.“ викинуто „бути бурлакою“ (164) й т. ин. й т. ин.

Часом буває щось дивне: викидається ціла фраза „наприкінці серед товариства почався регіт“, й замість неї вставляється „марні надії“ (160).

Де в першотворі „та не ходи до мого різника, бо коли ти підеш до мого різника, я з тебе зроблю...“, там у перекладі „та не ходи до мого, я з тебе зроблю...“ (170).

Як компенсація чи що, — перекладач доповнює текста з голови.

У першотворі: „Збілися з усього двора“ — в перекладі: „З усього двора збіглися люди на це скавучання“ (160).

У першотворі: „з жалісною пікою та плаксивим голосом“, а в перекладі „з нещасним виразом на своїому собачому обличчі“ (165). А то раптом уставляється власна сентенція „та безталанному немає шастя“ (170) й т. ин. й т. ин.

Коли зазначені вище хиби виникають, головне, через неуважність, то хиби синтактичні та стилістичні залежать швидше від нерозуміння. Треба пам'ятати, що Шолом-Алейхем незрівняний майстер слова, тому коли він поєднує низку речень за принципом синтактичного паралелізму, то цей паралелізм треба зберегти, а не замінити його неорганізованими варіаціями („Ломакою оперішити... дати закаблуком... і т. ин. 157). Або — у Ш.-А.: „Ви зупиняєтесь і дивитесь на песика; песик зупиняється й дивиться на вас“. Паралелізм яскравий. А у перекладі так: „Зупинишся й почнеш дивитися на песика; зупиняється й песик і собі теж дивиться на тебе“ (158). Суперечити нема чого; суть та ж. Але не в суті тут справа.

Так само лишилися поза увагою й інші синтактично-естетичні конструкції Ш.-А. У першотворі, напр., онадиплоза (стик): --- „зустрівся з сільськими собаками. Сільські собаки обнюхали...“ У перекладача вона гине: „зустрівся з сільськими собаками. Вони обнюхали...“ (161).

У першотворі дієслівна конструкція: „Рябко підібгав хвоста, витягує передні лапи, висовує язика і лягає під деревом“, а в перекладача все це стало дієприкметником: „Підібгавши хвоста і витягнувши передні лапи та висунувши язика, лягає Рябко під деревом...“ (164).

У першотворі двоє речень: „Поперше обпарена шкіра; вона щипає...“, а в перекладі зроблено одно: „по перше обпарена шкіра щипає...“ (112).

Однаке найбільше неточности та вульгаризації — в „перекладанні“ специфічних слівцець, виразів і т. ин.

Ось, напр., у єврейському тексті навмисно подається гнівний російський вигук: „... un heibt uif di hant af'n hint!“ — „Пшол вон!“ У перекладача це спрощується: „... і намагається прогнати його“ (158). У першотворі „antleifn wu der schwarzer fefer wakst“ (дословно „утекти туди, де чорний перець росте“); замість того, щоб дати переклад із поясненням, або замінити відповідним українським „де козам роги правлять“, перекладач задовольнився „як дремене що - сили геть“ (159).

У автора ясне порівняння: „мстилася на ньому, як ми на Амані (на увазі треба мати книгу Есфіри). У перекладача „мстилася на ньому досхочу“ (159). У першотворі панібратське вітання „s'kozel kumt“, що можна перекласти таким самим панібратським „а, наше вам“ — у перекладача тут звичайне привітання: „З приїздом вас“ (166).

Зовсім знецінено пародійний собачий діалог (розд. 5) й т. ин. й т. ин.

Слід одзначити також не завжди задовільні пояснення деяких побутових розумінь або навіть цілковиту відсутність пояснень. Наприклад, на ст. 19 „магід“, а на стор. 109 „лошен-койдеш“ не пояснені. Навряд чи український читач знає, що перше означає „проповідник“, а друге „свята мова“ (старо-євр.).

„Хосід“ пояснено „парафіянин рабина“, хоча ця ознака як раз не підходить. Перші слова сіоністського партійного гімну „Ойд лей овдо тиквосейну“ подані непереклад, а тільки з поясненням „національний сіоністський гімн“ (ніби сіоністи окрема нація із власним гімном!). Правда, в другому місці (вище) подано переклад цього рядка „Ще не загинула наша надія“, але не сказано, що це й є сіоністський гімн.

Передмова Н. Кусікова подає деякі біографічні відомості про Ш.-А. й короткий зміст найбільше вартіх уваги його творів.

Видано книгу недбайливо: пропущено нумерації розділів — 5, 7, 8, 10 (див. Рябко); є прикрі друкарські помилки: замість Х. Бялік — Х. Біляк й т. ин.

О. Фінкель

Твори М. Багдановіча — вершы — апаваданьні — тэкст — варьянты — увагі. Падрыхтавана літаратурнаю камісіяй Інбелкульту. Пад рэдакцыяй проф. І. І. Замоціна, т. І, Менск, 1927, стор. XV + 504, ц. 2 карб.

„Твори М. Багдановіча“, видані торік у Менську коштом Інституту білоруської Культури, становлять першу книжку в виданні „Акадэмічная бібліятэка беларускіх пісьменьнікаў“. Відрадісний факт, що така поважна установа, як Інбелкульт, взялася за видання білоруських класиків, без вивчення яких не може нормально розвиватись нова, післяжовтнева література. Серйозне, наукове, академічне видання творів білоруських письменників — це перший крок до об'єктивного, наукового студіювання їхньої літературної спадщини.

Зокрема приємно констатувати, що в серії книжок, які видає „Акадэмічная бібліятэка“, на першому місці стоїть М. Багданович. Чому? По-перше, тому, що цей білоруський класик закінчив уже свою літературну путь, по-друге, тому, що він, не зважаючи на це, всім своїм еством близький нам, людям пореволюційних часів.

Максим Багданович належить до групи білоруських відродженців, серед яких знаходимо і Я. Купалу, і Я. Коласа, і А. Гаруна. Група ця на початку ХХ-го сторіччя утворила основу білоруської художньої літератури і ґрунт для дальшого її розвитку. Творчість названих письменників являє собою один з могутніх чинників білоруського культурно-національного відродження, що виникло ще до жовтневої революції на ґрунті національного та соціального поневолення трудящих мас. Переважна форма відродженістської художньої літератури — лірична поезія, вірші, які виявляють: 1) настрої обуреного соціальними та національними утисками селянства (Я. Купала й Я. Колас), 2) настрої національно-свідомої інтелігенції (М. Багданович) і 3) настрої національно-свідомого робітництва (А. Гарун).

Творчість М. Багдановича — одне з найяскравіших явищ у білоруському письменстві передреволюційних часів. На протязі кількох років він устиг виявити себе не тільки, як поет високої марки, а як і талановитий прозаїк, добрий критик і публіцист. В його поезії знайдемо не тільки звичайну тематику ХХ-го сторіччя, а й тематику білоруського культурного життя, так історичного, як і сучасного.

За останнє п'яттиріччя критика визначила Багдановича, як художника-синтетика. Поруч із цим визначенням жила й стара легенда про нього, як про поета, що визнає тільки „мистецтво для мистецтва“, легенда, яка повстала ще тоді, коли Багдановича треба було відрізнити від інших поетів-відродженців. Людині, хоч трохи обізнаній з Багдановичевою творчістю, легко переконатися, що ця легенда не має під собою жодних підстав.

В багатьох віршах, що їх уміщено в І-му томі „Творів“, Багданович описує природу. В цих віршах він більше лірик, ніж епик. Даючи якийсь малюнок білоруської природи, він удаю схилює якраз її загальні типові риси. Ухил у бік типізації — це одна з особливостей Багдановичової тематики взагалі, а тематики природи зокрема. Кожен із малюнків природи у Багдановича має психологічне оформлення, яке надає йому внутрішньої одності.

В віршах „Народ, беларускі народ“, „Эміграцкая песня“, „Мяжы“, „Пагоня“, „Краю мой родны“ та ин. поет ставить питання про соціальний стан трудящої Білорусщини й часто-густо вирішує його конкретно, закликаючи селян та робітників до протесту й боротьби проти соціального та національного пригноблення батьківщини. Щільно зв'язані з цією групою вірші, написані на психологічні теми, де поет говорить про почуття бадьорости, про шаста й радість молодости, про кохання, смерть і т. п. Сюди ж належать вірші на теми про мистецьку самосвідомість поета і взагалі про природу його творчості.

Дуже добре зробила Літературна комісія Інбелкульту, умістивши в І-му томі, крім віршів, ще й художню прозу: це дає можливість читачеві сприймати творчість М. Багдановича, як художника, в цілому. Негаразд же вчинила вона, не подавши в І-му томі хоч-би коротенького життєпису поета, тим більше, що питання про II-й том біографічного характеру ще остаточно й не вирішено. Той критично-біографічний нарис про Багдановича, що його видрукував р. 1927 в „Узвышші“ проф. І. Замоцін, редактор І-го тому Багдановичевих творів, якраз і міг-би придатися для останнього, як вступна стаття.

Найголовніша праця Літературної комісії полягала в тому, щоб зібрати весь друкований і недрукований матеріял, установити текст віршів, визначити їх дати й подати до них відповідні уваги біографічно-літературного характеру. Цю працю, оскільки дозволяли обставини, Літературна комісія виконала сумлінно. На жаль, їй не довелося використати деяких матеріялів. Так, напр., в це видання не ввійшли вірші, що збереглися в архіві В. Ластовського. Що-до хронологічних дат, то під багатьма віршами їх немає. Відсутність цих дат примусила Літературну комісію відмовитися від найкращого в науковому розумінні способу розміщати літературний матеріял—хронологічного. Ступивши раз на хибний шлях, Літературна комісія змушена була робити й далі помилки. Кінець-кінцем, вийшло так, що вірші, писані протягом одного якогось невеличкого періоду, попали в чотири різні розділи: „Оригінальні верші 1908—1917 г.г.“, „Вянок“, „Переклади і перайманні“ й „Чарнавыя накіды“. Про 5-й та 6-й розділи, де вміщено російські вірші М. Багдановича, ми вже й не говоримо.

Гене́за багатьох віршів неясна через те, що Літературна Комісія не подала відповідного матеріялу до історії тексту, до того, оскільки той чи інший вірш зв'язаний з біографією поета та його літературними інтересами. Що правда, хіба ця залежить не так від працездатності самої комісії, як від загального стану білоруської літературної історіографії, яку тепер тільки взялися творити.

Не зважаючи на ці хибі, треба визнати працю Літературної Комісії над Багдановичем за цілком задовільну. Найбільшу участь брали в ній, крім головного редактора проф. І. Замоціна, В. Мачульський, М. Гарецький та В. Дубовка. Бажано було б, щоб ця комісія як-найскорше довела свою працю до кінця.

З зовнішнього боку книжка має гарний вигляд і не дорога, тільки багато в ній друкарських помилок. Для всякого видання, а тим більше для академічного, це великий мінус.

М. Драй-Хмара

Віктор Гюго, Дев'яносто третій рік. Повний переклад з французької мови Ольги Кривинюк і Любові Комарової. Вступна стаття Михайла Рудницького. Сяйво, „Бібліотека Всесвітнього Письменства“. 1928. Стор. 424. Ціна 2 крб. 20 коп.

Як відомо, „Дев'яносто третій рік“ (quatrevingt-treize, 1873), останній в часі роман Віктора Гюго, велими характерний для його художньої прози і стилістичною, і ідейною стороною. Але це не значить, що цей твір має виїмкову вартість естетичну й громадську,—радіше навпаки. Те, що автор з рідкою послідовністю виявив у цьому романі свою літературну манеру писання, надає особливої яскравості й виразності негативним рисам цієї манери,—рисам, що в інших белетристичних творах В. Гюго не так уїдливо впадають в око. Тут ми бачимо й властиве авторові комбінювання абстрактної (дидактичної) „ідеології“ з тріскучою і поверховою „фразеологією“,—до того наївна гра „глибокодумними“ сентенціями на кожному кроці стає за привід до зовсім не наївної, а надуманої, обрахованої гри каламбурами, антитезами й іншими „перлами красномовства“; тут—і цілковита нездатність автора мислити соціальну боротьбу в соціальних, а не в абстрактно-моральних формах, щоб-то підняти соціальної ваги історичних подій сентиментальним моралізуванням у душі „вселюдської“ (дрібно-буржуазної) гуманності (про економічну вагу подій ми не будемо навіть згадувати, бо Віктор Гюго не міг її ніяк збагнути). Історична вартість цього роману—зовсім не велика. З цього погляду він стоїть ще нижче, ніж Notre-Dame de Paris, хоч В. Гюго, як відомо, ніколи не церемонився з „історичною об'єктивністю“. Орудуючи колосальною кількістю історичних фактів і окремих подробиць культурно-історичного змісту та вміло розсовуючи їх по сторінках роману, Гюго одночасно зводить на нівець геть усе їхнє історичне значіння, надто тенденційно й спрощено демонструючи й висвітлюючи їх. Коротко сказати, він малює революціонерів такими, якими вони хотіли б себе бачити, а роялістів такими, якими їх хотіли б бачити революціонери. Тим-то на одному боці опинюються—перемога розуму, великі ідеї гуманності й поступу, „воля, рівність і братерство“, а на другому—дикунство, фанатизм, безглузда вірність традиціям, то-що. Незаперечна правда—дворянсько-селянська контр-революція у Вандеї була регресивним історичним явищем. Але це не значить, що це явище було безглузде, й викликане культурно (або навіть розумовою, як малює Гюго) відсталістю селянства: заможні селянські шари чудово розуміли, що їхній відносний добробут великою мірою базувався на тому, що королівський фіск звертав малу увагу на їхній край, на тому, що королівська адміністрація не хтіла й не здібна була тримати в докладному обліку їх болота й ліси, а тим часом від централізаторської політики буржуазної республіки сподіватися чогось доброго їм не доводилося. У Вандеї буржуазна революція гостро зіткнулася з локальними інтересами напівфеодалного дрібного (а тому численного) дворянства й патріархального заможного селянства, а до того й дрібне селянство не так було заінтересоване в „здобутках революції“, щоб активно допомагати їй. В цьому реальний зміст вандейської громадянської війни,—і от цього змісту й нема в „історичнім романі“ Віктора Гюго.

Якби матеріялістичне розуміння подій французької революції не було таке поширене в наших читацьких колах, то ідеологію, „Дев'яносто третього року“ довелося б

визнати просто за небезпечну, бо автор послідовно ідеалізує буржуазну революцію, послідовно ж замовчуючи її буржуазний характер. Однак історичні помилки й натяжки (вільні й невольні) Віктора Гюго ледве чи зможуть кого „спокусити“, тим більше, що проти дрібно-буржуазної ідеалізації французької революції з боку Гюго ми маємо непогану противоотруту в формі дрібно-буржуазного скептицизму Анатолія Франса („Боги жаждуть“); патос першого й скепсис другого стосуються до себе як теза й антитеза і тим примушують читача шукати синтезу в об'єктивно-науковім (марксівським) розумінні подій 1793 — 1794 року.

Тому-то ми можемо, не турбуючись за ідеологічний і історичний фальш роману, рекомендувати його, як художній твір надзвичайно великого історично-літературного значіння, як чудовий зразок французького пізнього романтизму, а також літературного стилю самого Гюго.

Переклад справляє подвійне вражіння. Видко, що перекладачки прегарно орудують обома відповідними мовами й доклали багато роботи, щоб переклад вийшов якомога близьким до оригінального тексту. Дарма, що трудно віддати даний мовний стиль — надзвичайно барвистий і „реторичний“, перекладачкам пощастило передати чимало з художньої мови Гюго, зокрема його ляпідарну, манерно-вкорочену синтаксу. Помилки, у властивому значінню слова, майже немає (хіба на стор. 30 — „мерія віскуаньяр“ замість „хутір віскуаньяр“ — поплутано франц. слова „la metairie“ і „la mairie“). Все ж, передаючи поетичні способи В. Гюго, перекладачки спинилися на пів-дорозі, спрошуючи або вульгаризуючи або легко змінюючи текст тоді, коли, з нашого погляду, адекватніший переклад не дуже був би трудний. Ось приклади з розділу першого („водреський ліс“, стор. 25 — 37;) обмежуємося матеріалом цього розділу, щоб нас не підозрівали, що навмисно вишукуємо менше вдалі місця, і щоб видно було співвідношення між числом сумнівних випадків та числом сторінок.

Повторення того самого слова замість синонімів (синоніми в стилі Гюго вважать чимало): „Йшли навмани“ (стор. 26), замість: *On marchait. On allait à l'aventure*; (синонімів до „йти“ українська мова має чимало).

Порушення синтактичного й лексичного паралелізму — найхарактернішого стилістичного способу В. Гюго: „Діти прокинулися й плакали. — Хоч у с т и, — казало одно. — Бою с я, — казало друге“ (стор. 28). Виділеним словам відповідають в оригіналі паралельні речення: „J'ai faim“, „J'ai peur“. Треба було добрати подібні вислови. Другий приклад: „За кого (бився твій чоловік)? — За короля. — А ще? — Ну, за свого пана. — А ще? — Та, бо же мій, за панотця“ (стор. 32). Підкреслені слова без потреби порушують паралелізм (— *Et puis? — D a m e, pour son seigneur. — Et puis? — D a m e, pour monsieur le cure*). Треба було повторити просте „Ну“.

Спрощення й знищення культурно-соціального забарвлення словника й фразеології. Характерний приклад: сержант революційної армії звертається спочатку до спійманої селянки з словом „madame“ (мавши її за негідну слова „громадянку“), але zarazом розмовляє з нею на „ти“. Передаючи „madame“ через „пані“ (стор. 29 і дал.), вся сіль цього тикання губиться. Треба було зберегти „мадам“. — Другий приклад: один з гренадерів, розмовляючи з селянкою, ужив мудрованої, закрутистої лайки „*Sacre mille noms de noms de brutes!*“, через що „жінка затремтіла зі страху“ (стор. 33). Не беремося вказувати, як саме належало передати цю лайку, яка може завдати страху боязкій провинціалі, але „Са, сто копанок чортів!“ ефекту не справить і нікого залякати не може. Ще приклад: „Мій батько піймав крілика, за це засуджували на смерть“ (стор. 32); замість „за це“ тут повинен би стояти який-небудь дуже „книжний“ і офіційний вислів (хоч би „з цього приводу“), бо в оригіналі маємо правничу термінологію: „*Mon pere avait pris un lapin, pour le fait de quoi on etait juge a mort*“.

Врешті, випадки неточного перекладу, якого нічим не виправдати: „бачити китайських диаків“ (стор. 34), замість „бачити китайських ірокезів“ (*voir des iroquois de la Chine* — умисний оксюморон), і „ото ще з тим Сіскуаньяром!“ (стор. 30), замість: „Нехай буде Сіскуаньяр!“ (*Va pour Siscoignard!*); „я мовчатиму“ (стор. 34), замість: „мовчимо“ (*on se tait*), і т. д. В цій книзі маємо ще чотири таких випадки, але наводити їх не будемо.

На жаль, перекладачки кепсько знають латинську мову. Через це деякі латинські заголовки й вислови в Гюго пояснено хибно: „*tormentum belli*“ значить — у данім контексті — не „військове лихо“ (стор. 50), а „воєнна гармата“; „*aures habet et non andiet*“ значить не „вуха має, а не чує“ (стор. 92), а „вуха має й не почує“, і т. д.

Загалом, переклад не поганий, але, коли зважати, що перекладачки, як видно, знають добре французьку мову, — міг би бути кращий.

Вступна стаття М. Рудницького („Віктор Гюго — поет грандіозного“, стор. 5 — 27) досить вдало приготує читача сприйняти художню прозу Гюго. Що правда, є окремі сумнівні й суб'єктивні оцінки. Якщо автор вважає збірок ліричних віршів „Роздумування“ (*Les Contemplations*) за „найбагатшу та найкращу збірку Гюго“ (стор. 10), то йому треба було так чи сяк обґрунтувати свою оцінку, бо інші збірники віршів Гюго фактично більше вплинули на еволюцію французької поезії XIX віку („Оди та балади“ і „Орієнталі“ — на романтиків, „Легенда віків“ — на парнасистів). Далі, навряд чи можна

театральний провал „Бургграфів“ приписати тому, що „фотель „безсмертного“ розніжив талант молодого члена синедріону“ (стор. 9), — це була криза всього жанру романтичної віршованої драми, як такої. Проте, М. Рудницький у цілому літературну творчість Гюго оцінює доволі об'єктивно, зокрема слушно підкреслює характерну особливість літературної манери Гюго „брати слово, щоб доповнити все те, чого не зробили його герої“ (стор. 17). Одиноким серйозний докір, що його можна зробити М. Рудницькому, це те, що він, влучно висвітлюючи роль Гюго в розвитку французького романтизму, не зачіпає ні художньо-літературного, ні соціально-політичного характеру самого романтизму, мабуть припускаючи, що на цьому читач знається. Але читач, що тільки починає знайомитися з прозою Гюго (а саме для такого читача написана вся стаття), мало з цим обізнаний, і це припущення ледве чи буде справедливе, тим більше що тепер терміну „романтизм“ частенько вживають (бодай в літературній критиці) надто самовільно.

Зазначаємо курйозну й прикру помилку (може друкарську) на стор. 7, у назві одного з романів Гюго: „Ісландський хан“, замість „Ган з Ісландії“ чи „Ган ісландець“ (Hap d'Islande).

Погана річ, що нема приміток, але не можна цього ставити за вину редакції. В Гюго завжди стільки подобиємо історичних імен і фактів, що навіть найкоротший коментар надто збільшив би розмір книжки. Крім того, назва імен власних часто має в Гюго суто-естетичне, а не історичне значіння.

Малюнок на обкладинці книжки попросту огидний своєю дешевою „плакатністю“ і художньою безпорадністю. Вже краще було б без малюнку і звичайно „Сяйво“ виявляв більше смаку в своїх виданнях.

В. Державин

Гр. Майфет. Природа новели. ДВУ. Полтава. 1928. стор. 167. Ціна 1 карб. Тираж 3000.

Не дивлячись на розвиток роману в сучасній українській літературі, інтерес до новели не падає, і питання, зв'язані з її теорією, лишаються істотними й актуальними. Крім рецензованого збірника статтів відзначимо невіддалу, але все ж показову для цього інтересу книжку М. Йогансена „Як будується оповідання“. (Харків. 1928).

Статті Майфета, яких частина вже була надрукована в періодичних виданнях, розпадаються на два відділи: Перші три — це огляд американських книжок про новелу. Вони являють собою, як видно з їх заголовків, не популярно-наукові книжки, не наслідування, а практичний підручник. Ось їх назви: Ж. Бридгарт. „Як писати новели“ (1921); М. Джозеф. „Як писати новелу“ (1926); Д. Фредерик. „Підручник до писання новели (1924). В інших статтях проаналізовано новели: Юр. Жилко — „Беатриче“, Арк. Любченко — „Via dolorosa“, Арт. Шницлера — „Фриделін“, а також загально схарактеризовано творчість Стефана Цвайга.

Перший відділ написаний трохи сухо, зате дає ясну картину про ці книжки. Майфет уміло здебільшого відділяє лушпиння — наслідок специфічних американських літературно-побутових умов — від зауважень, що можуть штовхнути початковця письменника й критика на цікаві думки. Один з авторів, Джозеф, одкрито говорить, що його книжка зачіпає не „художню новелу“, а „комерційну белетристику“, що письменник повинен пристосовуватися до редактора й читача журналу, що „тільки дурень пише не для грошей“; про це не раз говорить і Бридгарт. Таку саму нісенітницю являють собою практичні поради про формат конверта й блок-нота, про те, що твір належить надрукувати друкарською машинкою, а коли рукопис по довгих мандрівках по редакціях повертається до автора в неохайному вигляді, треба його передрукувати, то-що. Деякі зауважень є характерні для фальшивої морали американських авторів. Наведу один приклад. Бридгарт думає, що негарно писати про жінку, коли її дитина вмирає з голоду й вона змушена стати проституткою: „Де в цьому разі була армія рятунку?“ — говорить вона. Міркування про обов'язковість щасливого кінця (подобиємо їх і в найсерйознішого з них — Фредерика) мають загальний характер і тому пусті слова про те, що письменник повинен орудувати мовою і мати світовий досвід, що „діалог повинен бути гарний“, банальні думки про стиль і Джозефа, що вважає його за другорядний елемент новели, і Фредерика, що вважає його за явище першорядне — усе це цікаве, як то кажуть, тільки в порядку інформації про Америку.

Майже весь матеріал американських книг пересякнений нормативністю, і через це вони, може бути, більш за все цікаві дослідникові певних шарів сучасної американської літератури. Проте, беручи до уваги нормативний характер тверджень, можна зачерпнути деякі цікаві відомості й поради: про другу професію письменника, про план новели й перевірення його ймовірності, одності і т. д., про тло новели, про різні способи оповідання і особливості кожного з них (оповідання від особи героя, оповідання не від особи, але з поглядом героя, до того всі епізоди дає він так, як він їх собі уявляє, безособове оповідання), про початки новели, то-що. Але, кажемо вдруге, перші три статті Майфета мають переважно інформаційне значіння.

Цікавіша друга частина книжки. Окремі новели описано старанно, обережно, а де - не - де і тонко. Читач має картину не тільки про різні способи, вжиті в тому чи тому творі, але і про новелу, як поетичну одиницю. Приміром, виразно обмальовано сюжетну лінію „Беатриче“ Жилка, яка стає в цілком іншому світлі, ламається і дістає гротескову закрутку через останні рядки. Уміло прослідковано повторні мотиви в „Via dolorosa“ Любченка, що на них до певної міри держиться вся конструкція. Не можна не відзначити дотепного й правдивого спостереження про „мотив узнавання“: „В попередній частині „кола“ вагання й негативне розв'язання цього останнього мотиву викликають по контрастній асоціації головне ядро новели — спогад; в замикаючій частині „кола“ позитивна розв'язка цього ж мотиву виправдує введення ядра. Так органічно обумовлюють одна одну „обрамляющая“ і „обрамленная“ новели“ (стор. 95). Не менш ґрунтовно охарактеризовано те, як сплітається фантастика й реальність у „Фридоліні“ Шніцлера.

Уважний читач, зазнайомившись з цими статтями, не тільки не втратить безпосередності сприймання, а навпаки: якщо він зверне увагу на деякі незавважені деталі, їх повторення і обопільну залежність, то твір справить на нього ще сильніше враження. А новеліст - початковець дізнається про художній арсенал інших письменників, що безперечно стане йому в пригоді в його практичній роботі. Механічно відтворювати способи й повторювати цілу конструкцію, безперечно, даремно річ, але досвід інших письменників завжди полегшує найвлучніше втілити власні задуми; окремі способи, виявлені в інших, часто органічно входять до твору.

Не дивлячись на ці позитивні сторони книжки Майфета, його метода, як метода літературної науки, навіває певні сумніви. Літературний факт можна розглядати подвійно: теоретично, коли він дає тільки гарний матеріал для того, щоб поставити або розв'язати певне теоретичне питання, і історично, коли він зв'язується хоч би з літературним, а по змозі і з позалітературним його оточенням. А доцільність суто - іманентного опису, що його культивує Майфет, викликає суперечки, — він (опис) справляє враження якогось незавершення і неповноти. Поетичне лице письменника й навіть поодинокі його твори можна збагнути й зрозуміти тільки на тлі сучасної йому літературної боротьби; окремі факти набувають інколи зовсім іншого значіння, іншого, часом суто - політичного напрямку, коли брати до уваги це тло. А Майфет, навіть характеризуючи творчість Цвайга в цілому, не повідомляє читача, яке місце посідає вона в сучасній австрійській літературі. Правда, історичне виучування сучасної літератури неможливе, але ми гадаємо, що нариси набрали б більшої ваги, коли б автор обмалював, з якими тенденціями й течіями зв'язаний кожний з творів, що він розглянув.

Слід відзначити ще одну особливість критичної манери Майфета — його пристрась до схем, що навряд чи помагають усвідомити твір. Ті сторінки статті про Шніцлера, де автор намагається точно графічно змалювати сюжет „Фридоліна“, не вносять нічого нового в аналіз. Схема новели Любченка не зовсім точно передає її сюжетний рух: до першого фрагменту не потрапила, наприклад, історія з біокем, хоч вона має велике сюжетне значіння, в другому відзначено тільки мотив „осінньої пісні“, а центр „обрамленої“ новели — побачення не увійшов до схеми.

Зауваження мої не позбавляють книжку Майфета її вартостей, що про них я згадавав на початку цієї рецензії.

І. Ямпольський

За сто літ. Матеріали з громадського і літературного життя України XIX і початків XX століття, за редакцією академика Михайла Грушевського. Книга друга (Записки кол. Історичної Секції Українського Наукового Товариства в Києві т. XXV). Державне Видавництво України. Київ, 1928. Стор. 327 + 1, ціна — 5 карб.

Виправдуючи свою назву „За сто літ“, друга книга цього збірника, як і перша, охоплює матеріали з минулого громадського й літературного життя України мало не за ціле століття (р.р. 1828 — 1914). Як і в першій книзі, ці матеріали є дуже різноманітні та різноцінні. Всі 19 статтів, що складають другий том збірника, можна було б розбити на такі п'ять груп:

1. Статті з літературними матеріалами (В. Науменко, Уривок із поеми невідомого автора про Кочубея (1828-го р.), стор. 1 — 9; І. Франко, „На вершку“ (Кілька хвиль з життя людей „нічо не заробивших“), с. 251 — 272; К. Копержинський, До історії цензури й тексту творів Мих. Коцюбинського: „П'ятизлотник“ і „На віру“, с. 273 — 282);

2) Статті з громадського та революційного руху (О. Назаревський, Ювілей київського університету і студентські заклоти 1884 р., с. 224 — 250; А. Дучинський, Революційна Українська партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901 — 1905 років, с. 283 — 320);

¹⁾ Див. у „Черв. Шляху“ 1927 р. № 9 — 10 рецензії на першу книгу збірника „За сто літ“ — нашу і К. Г. Тасічко.

3) Спомини (С. Русова, Мої спомини (р.р. 1861 — 1879), с. 135 — 175; С. Егунова-Щербина, Одеська громада кінця 1870-х років, с. 189 — 199).

4) Листування (Є. Айзеншток, Г. Ф. Квітка і М. П. Погодін. До історії літературних відносин, с. 12 — 32; В. Міяковський, Люди сорокових років (Кирило-методіїв в їх листуванні), с. 33 — 98; М. Возняк, 3 років заслання Петра Єфименка на Архангельщину (листування з О. Кониським р.р. 1863 — 1867), с. 110 — 121; М. Кистяківський, Драгоманов у Флоренції, с. 176 — 188; С. Буда, Заслання Мик. Вас. Ковалевського, с. 200 — 223);

5) Дрібні архівні та інші матеріали (Д. Граховецький. До біографії І. П. Котляревського, с. 10 — 11; П. Абрамович та Б. Гнатюк. Ще про Гейнча, с. 99 — 102; А. Козаченко, До історії ліберального руху 40-х рр. на Україні. „Діло поміщиків Закревських“, с. 103 — 106; І. Мандзюк, Заборонені сторінки „Статистического описания Киевской губернии“ І. І. Фундукля, с. 107 — 109; Є. Рудницький, „Дело о ношении хлопоманского костюма“ (Справа Амоса Свидницького, Анатолієвого брата), с. 122 — 134; Б. Шевелів, Адреса Чернігівської Української Громади до Фінляндського союму з р. 1905, с. 321 — 323; Ю. Циганенко, „Брошюры преступного содержания“ — заборона брошури В. І. Василенка в 1914 р., с. 324 — 327).

Далі ми й зупинимось трохи на тих статтях кожної групи, що тою чи іншою мірою привернули до себе нашу увагу.

У першій групі певний історико-літературний інтерес має стаття В. Науменка, що залишилася поміж його паперами, — „Уривок із поеми невідомого автора про Кочубея“, — в якій вміщено й весь текст цікавого уривку. Поема, українською мовою писана, звертає на себе увагу не тільки тим, що „дуже оригінально“ розробляє сюжет про Кочубея та Мазепу, а головним чином тим, що датована вона трьома місяцями раніше від пушкинної „Полтави“ (16/VII 1828 р. — 16/X 1828 р.). Те, що „українська література мала свою поему про події Мазепи і Кочубея раніш, ніж з'явилася поема Пушкіна“, дійсно, „не аби-який факт“. В. Науменко робить деякі спроби встановити джерела української поеми, аналізуючи головним чином образи в ній Мазепи та Кочубея, але — з огляду на малий розмір уривку — це не таке просте завдання. До цих спроб Іг. П. Житецький, що подав до друку статтю Науменка, додав цікаве зауваження, що де в чому „змістом, мелодраматичним характером і патріотичною тенденцією“ поема нагадує оповідання Е. Аладьїна — з тою ж назвою „Кочубей“ — надруковане в „Невському Альманаху“ на 1828 рік, за півроку до дати української поеми. До зауважень В. Науменка ми б додали, що вплив „Енеїди“ Котляревського відбився на поемі не тільки в чергуванні рим, але й на гумористичному, бурлескному освітленні деяких подробиць, між іншим не тільки в змальованні Мазепи, „злочинця тілом і душою“¹⁾, а й в словах „агнія непорочного“ — Кочубея, що — згадуючи Мазепу — обіцяє „клясти проклятого всім серцем — і не любить як редьки з перцем!“..

— Видане М. Возняком коротеньке оповідання Франка „На вершкун“, писане ще р. 1880, є близька й разом з тим своєрідна переробка його ж драматичної картини під назвою „Послідній крайцар“, що — як і оповідання — збереглася в архіві Франка в Бібліотеці Наукового Товариства ім. Шевченка. Тема оповідання та розробка його мають подвійний — і соціальний — і психологічний — інтерес. У читанню нам впало в очі що в перших розділах оповідання, де змальовано кінець трьохтижневого розпусного, хоч і не дуже веселого життя трьох молодих шляхтичів та двох жінок „з вулиці“, є щось подібне до пушкинського „Пира во время чумы“; між іншим пісня Ежена, господаря на цьому „святі“, що викликала „мертву мовчанку“ усіх та плач однієї з жінок (Тані), досить близько нагадує „гімн чумі“ „председателя пира“ в пушкиновому творі²⁾. Дві жіночки постаті — Маня і Таня — є ніби-то далека паралель персонажів Пушкіна — Мері та Луїзи.

Цікаво зазначити, крім того, що й монолог Ежена над крайцаром у драматичній картині „Послідній крайцар“ (його наводить М. Возняк у вступних нотатках) знову веде нас до Пушкіна, але вже до другої з його так званих „маленьких трагедій“, саме — до монологу — міркувань скупого лицаря над червінцями („дублон старинный“ удови і т. и.). Між іншим із сімох сцен драматичної картини Франка три писані віршами.

У другій групі стаття А. Дучинського „Революційна Українська Партія (РУП) на Полтавщині за архівними матеріалами 1901 — 1905 років“ дає чимало цікавого матеріалу для вивчення історії РУП на Полтавщині, яке — власне кажучи — вона й розпочинає. За словами автора, він вичерпав з архівних матеріалів усе, що „хоч трохи могло висвітлити

¹⁾ „Мазепа, з лютого задору
Піднявши голову угору,
З шаблокою навстріч біжить.

Не допустивши ж у будинки
Запутався в свої патинки,
На рундуні упав, лежить“ (останні 6 рядків 39-ої строфи).

²⁾ Особливо звертають на себе увагу слова пісні: „Чума доокола; нам весело! Ми — Гей склянка до склянки: Здорове чуми!“ (с. 255) — тим часом як ніякої чуми й близько немає.

працю полтавської й лубенської організацій РУП¹, але сам же він застерігає, що цього замало для повного історичного нариса РУП на Полтавщині, і використаний ним однобічний матеріал потребує певного контролю, перевірки й доповнень на підставі спогадів самих полтавських еруптивістів та даних, що залишилися в приватних архівах. До розвідки, яка між іншим у другій половині набуває чомусь спільного й сухо-протокольного характеру, додано декілька відозв РУП з 1902 — 1903 р.р.

Стаття О. Назаревського „Ювілей київського університету і студентські заколоти 1884 р.“ на підставі здебільшого київських архівних та газетних матеріалів докладно розповідає про всі обставини цього скандального, невдалого ювілею, в якому автор убагацькує „своєрідне відбиття всієї тодішньої російської дійсності“. Дана робота — характером і темою — стоїть у зв'язку з низкою інших статтів того ж автора, що з'явилися протягом останнього часу, як от „До історії вищої жіночої освіти на Україні“²), „Студентський хвилювання в Києві р. 1876“³), „Київське студентство 50 років тому (Напередодні „березневого руху“ 1878 р.)“.

Виключно цікаві на нашу думку є спомини С. Русової, що, не дивлячись на досить стислий виклад, широко відбивають ще не так давнє минуле нашої громадськості, в якому вона брала активну участь... В цих споминах — ціла епоха минулого життя, романтика революційного і українського руху кінця 60 — 70-х р.р. Перед нами проходить і падіння кріпацтва з тими наслідками й відгуками, що воно викликало в інтелігентських колах, і початок жіночого руху 70-х р.р., і „ходіння в нарід“, і перші постаті революційного терору, і діячі „старої“ і „молодої“ громад — в їх взаємовідносинах, як вони відбулися в свідомості та збереглися в пам'яті авторки. Як живі, встають перед нами постаті П. Чубинського, М. Старицького, М. Лисенка, М. Драгоманова, Хв. Вовка, П. Житецького, О. Русова та багатьох інших, що їх усіх авторка споминів уміє схарактеризувати короткими, але змістовними, барвистими словами, часто даючи цікаві портрети піонерів і проводирів широкого українського руху 60 — 70-х р.р. Не дурно С. Русова взяла епіграф з слів пушкинового літописця: „На старости я сызнова живу, минувшее проходит предо мною“, — спомини її, дійсно, утворюють враження справжнього живого літопису.

Серед матеріалів четвертої групи (Листування) найбільш привертає до себе увагу стаття „Люди сорокових років (Кирило - методіївці в їх листуванні)“. Нема чого й казати, який інтерес та цінність мають і для істориків української культури та національного розвитку взагалі, і для істориків українського письменства 35 листів „або написаних братчиками, або до них адресованих“⁴), що їх опублікував тут В. Міяковський — в супроводі багатьох приміток, коментарів та вступної статті. В останній автор підкреслює, як у цім листуванні відбилися три головні (на українському ґрунті) питання сорокових років: питання про кріпацтво, питання про культурну роботу (в галузі літератури, видавання книжок, заведення шкіл то що) і, нарешті, питання національне. Цілком правдивою здається нам вихідна думка автора, що ці 35 листів, як взагалі листування кількох сучасників поміж собою, де вони обмінюються думками, розкривають самих себе і роблять чимало цікавих визнань, — що ці листи „стираючи яскравіші вияви індивідуальних рис, підводять нас до можливості відтворення колективного обличчя епохи“ (с. 33).

Є. Айзеншток у статті „Г. Ф. Квітка і М. П. Погодин“ подав частину тих матеріалів, які він розшукує та опрацьовує, щоб виявити літературне оточення Квітки та його становище в ньому, а також — з'ясувати впливи, яким він підпадав у загальній еволюції своєї творчості. Тут надруковано (иноді — в уривках) 15 листів Квітки до Погодина в супроводі відповідних зауважень та коментарів; деякі листи друкуються вперше, деякі — є передрук із відомого видання Барсукова „Жизнь и труды М. П. Погодина“.

М. Возняк („3 років заслання Петра Єфименка на Архангельщину“) подав 11 листів Єфименка до О. Кониського р.р. 1863 — 1867 (9 з них писані українською мовою, останні два — російською), де знаходимо чимало цікавих даних для характеристики умов життя та служби українців, що були в заслання на півночі в 60-х р.р., — самого Єфименка, Кониського, Чубинського, Строніна та инш.

Стаття „Драгоманов у Флоренції“ (М. Кистяківський) знайомить нас із 6-ма листами Драгоманова до О. Хв. Кистяківського та 2-ма листами дружини першого до дружини останнього, де знаходимо деякі подробиці життя подружжя Драгоманових у Флоренції 1871 — 1873 р.р. та деякі цікаві зауваження Драгоманова про його доцентуру в київському університеті, про деяких з тодішніх київських та інших професорів, про збирання та видавання українських пісень та казок то що.

¹) „Життя й Революція“, 1927, № 4. Тут подано деякі моменти життя київських жіночих курсів 1870 — 80 р.р.

²) Там само, 1927, № 6.

³) „Записки Київського Інституту Народної Освіти“, кн. 2, 1927 р.

⁴) Тут маємо 14 листів П. Куліша, 7 — В. Білозерського, 2 — Оп. Марковича, 2 — П. Чуйкевича та по одному — Гулака, Посяди, О. Навроцького, М. Максимовича, А. Метлинського та инш.

Нарешті, в цій-таки групі, в статті С. Буди („Заслання М. В. Ковалевського“), крім декількох листів М. В. Ковалевського, подано ще його в свій час ненадруковану статтю „Изъ мѣстъ довольно отдаленныхъ“, що змістом своїм, як правдиво зауважив її видавець, має значіння не тільки біографічне, а й громадське-історичне“ (с. 206)

Що до останньої, п'ятої групи статтів збірника (Дрібні архівні та інші матеріали. — (Перелік їх див. вище), то ми зупинимось тільки на „Деле о ношении хлопоманского костюма“. Автор замітки, Є. Рудницький, силкується показати, що для поліції „хлопоманський костюм“ Амоса Свидницького (Анатолієва брата) був „чи не найбільшою його провиною“, але офіційне листування, яке він сам далі наводить, абсолютно не стверджує цього: на першому місці, в центрі справи, стоять знайдена у Свидницького мисливська рушниця (без дозволу на це) та чимала кількість пороху (9 ф.), що — разом із „хлопоманським костюмом“ — здалося провінційній владі надто підозрілим. І хоча причіпки колишньої російської влади до українського вбрання на інтелігентній людині — факт досить цікавий і красномовний¹⁾, ми все ж таки вважаємо, що друкувати в збірнику „За сто літ“ всі документи даної справи повністю — навряд чи варто було, тим більш, що найцікавіші дрібниці (а в справі цій, крім дрібниць, нічого немає) використано у невеличкій вступній замітці (замітка — 2 сторінки, документи — 10 друкованих сторінок!).

Другий том збірника „За сто літ“ прикрашено портретами О. О. Русова, С. Ф. Русової (з 70-х років) і М. В. Ковалевського (два знімки 1889 р.), на жаль тільки ім'я останнього під портретом (див. стор. 202) надруковано з прикрою помилкою (— Мокола!). Це — неприпустимий недогляд коректора, якого випадок знаходимо ще й в заголовку статті О. Назаревського (див. стор. 224). Взагалі — і в другому томі „За сто літ“ друкарські помилки трапляються ще досить часто.

Із задоволенням констатуємо, що видання збірника очевидно набуло вже постійного, регулярного характеру, ми мусимо підкреслити, що надто висока ціна, безперечно, дуже перешкоджатиме його великому поширенню серед культурних українських кол.

О. Назаревський

Східний світ. № 2, 1928 р. Харків, стор. 302 + додаток стор. 30 — 80.

Всеукраїнська Наукова Асоціація Сходознавства (ВУНАС) випустила у світ другу книжку свого неперіодичного органу „Східний Світ“. Перше число цього часопису було видане р. 1927. Якщо не рахувати „Бюлетеню Асоціації“, якого друкується шклярографом для вузького кола споживачів, то ці 2 числа часопису є єдине джерело, з якого можна ознайомитись з діяльністю ВУНАС та працям її членів.

Цей „Сх. Св.“, що його тут розглядається, має деякі особливості, що відрізняють його від загальних норм часопису навіть того таки типу. У травні 1927 р. (а саме 22 — 24) відбувся Перший Всеукраїнський З'їзд Асоціації, і майже всі матеріали цього числа журналу присвячені З'їздові. Отже тут ми маємо повний звіт З'їзда, ц.-т. протоколи засідань, привітальні телеграми, інший офіційний матеріал. а також доповіді вчасників З'їзду, звіт ВУНАС то що.

Не всі матеріали подано однаково докладно: деякі надруковано повно, деякі стислим резюме, а декотрі лише у формі тез до доповідей. Така різноманітність публікацій, а також надмірно-велика їхня кількість (крім звітних було прочитано 23 доповіді) не дозволяє у короткій рецензії зупинитись на них з належною повнотою і в деяких випадках примушує обмежитись лише перейменуванням їх. Поруч з тим розгляд цього числа мимоволі є розгляд всієї діяльності ВУНАС та З'їзда, через що є небезпека вийти по-за рамки звичайної рецензії.

Вище було вказано, що майже весь матеріал журналу присвячено З'їздові. Відмітимо поперше той, що до З'їзда не стосується. Це є некрологи проф. Ол. Я. Шпакова (проректор Одеського ІНГоспу, правознавець) та М. П. Павловича. Пам'яті останнього присвячено також замітки І. Кулика „М. П. Павлович на Україні“, В. Полякова „Павлович, як організатор і керівник Східної Палати“, а також відчити про жалібні засідання пам'яті небіжчика у Харкові та Києві.

Незалежно від З'їзду є хроніка Сходознавства — огляд діяльності сходознавців на Україні та у Криму.

¹⁾ Як відомо, факт, опублікований Є. Рудницьким, не був поодиноким, і ми могли б нагадати тут, що такі причіпки бували не тільки на далекій, глухій провінції 60-х р.р. з боку, скажемо, місцевого справника, а ще й за 20 років — у такому культурному центрі, як Київ, з боку представників вищої офіційної російської культури і інтелігенції; так, між іншим, куратор київської шкільної округи, „тайний советник“ Голубцов, підкопуючись під ліберального професора Хржонщевського, доносив міністрові народної освіти в телеграмі 7/IX — 1884 р.: „Уже одно, впрочем, положительно верное, что Хржонщевский все лето на даче ходил в малороссийской рубашке, окруженный студентами, делает поведение его предосудительным и вредным“ (див. у цьому збірнику, стор. 229; підкреслення наше).

Окремим додатком до журналу подано переклад давньо-індійського роману Дандина „Пригоди десяти юнаків“ (Дандин — видатніший індійський письменник V—VI стор.). Переклад зроблено російською мовою й належить він проф. П. Г. Рітеру. Початок „Пригод“ був надрукований у ч. I, серед матеріалів, а не окремим додатком, як тут.

Весь інший матеріал журналу безпосередньо стосується З'їзду.

Цілком природна річ, що на офіційній частині ми не зупинятимемося, а тому, минаючи протоколи та резолюції, переходимо безпосередньо до сповіщень та докладів.

Перше, що звертає на себе увагу, це надзвичайна різноманітність та обсяг інтересів: здається, що не вистачає лише математики, щоб було охоплено мало не всі наукові дисципліни. Тут і право, і політика, економіка, історія давня та нова, історія релігії, література, етнографія, мистецтво та багато чого іншого. Коли для діяльності ВУНАС у цілому це є ознака позитивна, то для журналу це мінус; тільки звітним характером цього числа можна це пробачити. А взагалі така різноманітність обов'язково викликає надмірну короткість кожної окремої статті, й вони не досягають своєї мети.

Якщо розподілити матеріали за головнішими галузями знання, то побачимо таку картину.

Питанням політики та економіки теперішнього часу присвячені доповіді: проф. А. Синавського „УСРСР й Близький Схід в світі геополітики. Проблема торговельних зв'язків“, в якій висвітлено питання про перспективи постійного та планового постачання Близькому Сходу та Середземномор'ю продуктів сільського господарства та обробної промисловості УСРСР.

В доповіді проф. І. Вайсмана „Експорт Туреччини в зв'язку з станом її народного господарства та перспективи торгівлі з Україною“ вказано характерні риси балансу зовнішньої торгівлі Туреччини, скорочення його пасивності порівнюючи з довоєнним і намічено тенденції товарообігу між Туреччиною та СРСР.

Із праць по економіці окремих галузей народного господарства відмітимо допов. Н. Загорівського „Рибальство біля турецького узбережжя в загальній системі чорноморського господарства“, в якій доводиться високий рівень рибальства Туреччини й пропонується посилення рибальства повз українського узбережжя.

Доповідь Л. Величка „Рухові сили турецької економіки“ опубліковано в виді тез, а тому ми на ній не зупиняємось.

Історія економіки найшла собі місце у праці акад. В. Левитського „Характерні риси стану сільського господарства в стародавньому Єгипті“. Це є одна з найбільших статей у журналі. Змістом своєю вона близько підходить до другої роботи того ж автора (теж видало ВУНАС) „Очерк развития хозяйственного быта народов Древнего Востока“ й докладно висвітлює питання техніки та економіки єгипетського сільського господарства в зв'язку з загальною економічною політикою різних епох. Статтю написано легко й читається вона з інтересом.

Статті з галузі права — А. Гладстерна і В. Федорова — дано в виді тез.

Питанням історії (в вузькому сенсі) присвячені роботи проф. Ф. Петруня „Ханські ярлики на українській землі“, О. Арчокраклі „Про перший проект споруди Волго-Донського каналу в XVI стор.“, проф. С. Дложевського „Територія Південної України, що до її зв'язку з стародавнім малоазійським культурним комплексом. Ольбія та Мілет“ (конспект) і надзвичайно цінна у методологічному напрямку праця В. Дубровського „Україна й Близький Схід в історичних взаєминах“, де провадиться цілком правдива думка про необхідність виправити однобічний погляд, ніби то татарська навала мала тільки негативні наслідки.

Історія матеріальної культури найшла відбиток у методологічній статті проф. І. Бороздина „Проблеми вивчення матеріальної культури тюркських народів СРСР“ і в статтях по мистецтву (на жаль всі дуже скорочені, а то й у виді тез) проф. В. Зуммера „Азербейджанські кахлі“, Т. Івановської „Мистецтво кавказьких бронзових блях“ і Е. Нікольської „Народні течії у вірменській книжковій ілюстрації“. Лише статтю К. Берладина „Пам'ятка грузинського образотворчого гаптування в XVI в.“ подано у порівняльно повному огляді з аналізом та ілюстрацією. Все ж інше так скорочено, що проходить цілком безрезультатно.

Релігії присвячено тільки одну статтю М. Константинопольського „Мітраїзм, джерела його вивчення та сучасний стан їхнього розроблення“. Це є короткий зміст його докторської дисертації, тези якої були опубліковані в ч. I „Сх. Св.“ (стор. 214).

Питання літератури відбилися у статтях І. Айзенштока „Шляхи засвоєння сходу в українській літературі“ і П. Лозієва „Омар Хейам — вільнодумець“. В останній статті звертають на себе увагу власні переклади автора з Омара Хейама українською мовою.

Фольклор і етнографія представлені працею В. Державина „Новознайдений народний епос Західного Судану“ — реферат опублікованих матеріалів відомого етнографа Л. Фробеніуса та його учнів.

От такий є широкий та різноманітний матеріал журналу. Тільки спеціальне призначення цього числа — маючи на оці З'їзд — може виправдати об'єднання цієї різнобарвної літератури. Цим же з'ясовується, що деякі статті є надто спеціальні й вимагають роз-

гляду у спеціальній науковій літературі, інші ж, навпаки, з однаковим правом могли бути вміщені на сторінках інших журналів, навіть не завжди спеціальних.

Не можна не відмітити також, що короткість деяких публікацій звела їх на рівень і крім назви нічого від них не залишилось. Коли кількістю матеріалів це число перевищує попереднє, то чіткістю й „корисним діянням” воно значно нижче ч. 1.

Треба сподіватися, що надалі ВУНАС досягне рівноваги між кількістю та якістю матеріалів без шкоди для будь-якої з них. Для цікавого та корисного часопису, яким є „Східний Світ”, це конче потрібна річ.

Ол. Фінкель

Бібліологічні Вісті, 1927, № 1 — 4.

„Бібліологічні Вісті” — орган Українського Науково - Дослідчого Інституту Книгознавства в Києві — закінчили п'ятий рік свого існування. За цей час журнал, без жодної підтримки будь якого з наших видавництв, досяг великого успіху (правда успіху морального, — того, що французи звуть *succès d'estime*, — бо тираж „Вістей” і нині, як і раніш, становить тільки 1000 прим.), зробився відомим не лише серед невеликого кола українських бібліологів і книгознавців, а й поза межами УСРР, ба навіть і цілого Союзу, — „Бібліологічні Вісті” дістали дуже хвальну й докладну оцінку спеціальних великих французьких та німецьких журналів, не кажучи вже за силу дрібних нотаток та інформаційних повідомлень про них в бібліологічній пресі цілої низки країн.

Завдання й мету „Бібліологічних Вістей” детально розяснює передмова до одного з перших річників журналу (1924). В ній ми читаємо таке: „Перед нашим часописом стоїть велике і складне завдання — вивчення української книжки. Специфічні соціально-економічні та культурні умови, в яких творилася історія українського друку, — і мало досліджені і мало зв'язані в роботах дослідників з книжкою. За винятком окремих праць, що, студіюючи зовсім не бібліологічні питання, примушені були оперувати з питаннями історії книжки, ця дисципліна у нас не має своєї фахової літератури”. І далі трохи: „Сучасний широкий розвиток української культури, що починається на Радянській Україні, те надзвичайно поважне місце, яке займає в ній українська книжка, примушують не тільки нас, бібліологів, все більше займатися бібліологічними питаннями, але й широкі верстви працюючих, бо вони вже цілком реально відчувають безпосередню залежність кожної культурної роботи від книжки. Ми маємо своїм часописом допомогти їм зорієнтуватися в цьому питанні”.

Наведені цитати з достатньою точністю визначають програм журналу, програм не тільки, сказати б так, декларативний, але випробуваний на кількарічній практиці, програм у значній мірі вже здійснений. Наука про книжку, бібліологія, в найширшому її розумінні — ось головна тема більшості статтів, матеріалів та заміток, поданих у журналі. Говоримо „більшості”, бо й „Бібліологічним Вістям” не вдалося зовсім позбутися того історично-літературного ухилу, що на нього слабували більшість старих бібліологічних журналів. Треба проте зауважити, що відсоток чисто історико-літературних статей зовсім малий і що виразно помітно бажання редакції „Вістей” підкреслювати в історико-літературних темах бібліологічну їхню суть. Кажучи словами автора одної із статтів журналу, „Бібліологічні Вісті” — єдиний поки що часопис в СРСР, „що обмірковує на своїх сторінках ріжноманітні проблеми книговивчення і прокладає шлях до раціональної конструкції справи пізнання книги” (Б. В. 1927, № 2, ст. 13).

Перейдемо до характеристики окремих груп матеріалу журналу. Почнемо з статтів теоретично-методологічних. Треба насамперед згадати статтю Д. Балака, „Про класифікацію друків за соціальним призначенням” (№ 1, ст. 5 — 36), яка зачіпає дуже важливе питання, далеко не нове, проте ще й досі не розв'язане як слід. Автор цілком слушно зауважує, що нині приспів уж час поруч з класифікацією „за змістом” встановити ще й класифікацію „за читачем”, за тими читачівськими групами, для яких призначено твір. Детально розглянувши низку методів цієї справи, він спинається на класифікації, яку збудовано на підставі вивчення інтересів читачів, на висновках і досягненнях в галузі вивчення інтересів читачів; це, між иншим зв'язує статтю Д. Балака з роботою кабінета для дослідження читачівства при Науковому Інституті Книгознавства. Сила матеріалу, покладеного в основу статті, цікаві, хоч не оригінальні, провідні думки, — все це робить її одною з найцікавіших робіт у рецензованому журналі. Тісний зв'язок із статтею Д. Балака має робота А. Марголіної, „До питання про нову українську дитячу книгу” (№ 1, ст. 37 — 45), яка висовує потребу вивчати уважно вимоги дітей різного віку що до книги, в напрямку тем та їх трактування, в напрямку будови, композиції книги та инш. „Творючи тепер на Україні нову українську дитячу літературу не тільки не потрібно боротися з зіпсованим дитячим смаком, з хворобливими явищами, як де-хто гадає, а навпаки, необхідно взяти на увагу ту науку, яку дають нам діти” (45). Тільки це, на думку автора, допоможе зробити дитячу літературу здоровою та „живою”.

Стаття М. Куфаєва, „Наукові та організаційні проблеми книгознавства” (№ 2, ст. 5 — 14), є відповідь на пропозицію редакції журналу почати обговорення основних питань книгознавства з боку організаційного. Цього ж таки питання стосуються й дві статті закордонних учених в № 4-му: Л. Я. Живного („Бібліографія й завдання бібліографічних

інститутів" ст. 5—8) та д-ра С. Уртель-Верчинського. („Про польську бібліографію", ст. 9—11) так само й статті Д. Балики, „Ще про наукові та організаційні проблеми книгозбирання" (ч. 4, ст. 91—95). Трохи одинокою виглядає стаття Є. Шамурина, „Колективне авторство" (ч. 2, ст. 15—23), присвячена важливій, хоч і другорядній проблемі бібліографії.

Взагалі цей важливий по своєму значінню відділ журналу трохи розчаровує читача випадковістю матеріалу. Важко сказати, що спричинилося до цього, — чи то взагалі дуже незначна кількість бібліографів-теоретиків у нашому Союзі, чи то певна неохота друкуватися в „провінційальному" журналі (а, може те й друге разом), — проте звернути увагу на це явище треба.

Зате дуже широко розгорнув журнал історичну свою частину: маємо тут довгу низку першорядних по значінню та опрацюванню дослідів та матеріалів, які охоплюють різні сторони української книжкової справи в минулому та сучасності. Мусимо згадати простору розвідку Ант. Козаченко, „Книжкова продукція УСРР (1925—1926)" (ч. 2, ст. 24—45), де подається багато зовсім свіжих цифр та таблиць, що як найкраще характеризують нашу книжкову продукцію за останні роки. Досить широко відзначив журнал 75-річчя з дня смерті М. Гоголя, — в ч. 3-му знаходимо аж чотири статті з цього приводу (А. Іванової-Артохової, „Ілюстратори М. В. Гоголя"; П. Етінгер, „Гоголь в чужоземних і закордонних ілюстрованих виданнях останнього десятиліття"; Н. Гіляровська, „Гоголь в народній книжці та картинці"; Вол. Дорошенко, „Гоголь українською мовою"), при чому робота Вол. Дорошенка подає великий бібліографічний матеріал, що достатньо поповнює наші попередні відомості. Менш цікава стаття Н. Гіляровської: дає вона дуже мало нового супроти старої статті М. Сперанського; навіть, бібліографія лубочних видань та малюнків доведено лише до р. 1902, яким датовано розвідку Сперанського; після цього року відзначено лише 2 видання, хоч їх, певна річ, було значно більше.

Низку дослідів дає журнал про друкарську справу в старій Україні. Такі розвідки М. Тищенко про „Клінінські друкарні старовірів" (ч. 1, ст. 65—79), Ів. Крипкевича, „До історії львівської гравюри в XVII в." (ч. 1, ст. 80—83) Юл. Кузнецова, „Невідоме видання „Поученій Аввы Дорофея" р. 1628" (ч. 3, ст. 79—80). В значній мірі до цієї ж таки серії відносяться й три нариси В. Дубровського — „Нариси з історії Чернігівської Троїцько-Іллінської друкарні в першій половині XIX ст." (ч. 1, ст. 46—64; ч. 3, ст. III—131; ч. 4, ст. 60—77). Ці нариси, хоч і відносяться до пізнішого часу, проте прекрасно характеризують друкарські умови, економічне становище друкарської справи і т. д. в старій Україні. Авторів пошастило здобути матеріал виключно в цьому відношенні цінності, і цей величезний сировий матеріал він зумів у належний спосіб використати, подати його в відповідній історичній обробці. Ми певні, що нариси В. Дубровського ще здобудуть почесну оцінку серед інших праць з обсягу нашої культурної історії.

Слабше репрезентовано в „Бібліологічних Вістях" нові часи — XIX століття. Крім кількох статтів про М. Гоголя, можна назвати лише дві розвідки М. Возняка — „Нездійснений план українського журналу з 1883 р." (ч. 2, ст. 61—65) та „До діяльності М. Комарова" (ч. 4, ст. 12—46) — які збудовано на невиданих, рукописних матеріалах галицьких збірок. Бідність статтів та матеріалів з XIX ст., — з історії української журналістики, книжкової справи й т. д., — це є великий пробіл і, треба сподіватися, що редакція журналу намагатиметься його заповнити його в дальших своїх річниках.

Багато уваги віддається й справам графічного оформлення книги. Майже в кожному числі знаходимо характеристики робіт окремих графиків — М. Хижинського (стаття Е. Голербаха в ч. 1, ст. 84—90), Р. Лісовського (стаття В. Січинського в ч. 2, ст. 91—96), П. Ковжуна (ст. В. Січинського в ч. 4, ст. 78—84), М. Алексеева (ст. Е. Голербаха в ч. 4, ст. 85—90); згадаймо знову тут дві статті про графічне оформлення Гоголевих творів. В ч. 1-му дано й спогади трьох осіб (М. Бурачка, М. Зерова та С. Таранушенка) про Г. Нарбута.

Наш огляд журналу не був би повний, коли б ми не згадали тут про відділи „Miscellanea" та „Хроніку". Ці, другорядні в загально-літературних журналах, відділи набувають величезного значіння в виданнях спеціальних, як засіб інформації про науковий рух даної галузі науки. Можна з певністю сказати, що розмір та докладність наукової хроніки в журналі в значній мірі свідчать про те місце, що його посідає даний журнал в науці.

В перші роки свого існування „Бібліологічні Вісті" давали дуже простору хроніку, позичену з різних часописів — радянських та закордонних. Нині редакція, видко, перейшла до іншого методу — складання хроніки з дописів власних кореспондентів: це, звичайно, звужує до певної міри обсяг поданого матеріалу, проте дає змогу детальніше розглядати зачеплені питання. Рецензії й дрібні повідомлення складають надто випадковий матеріал, щоб можна було про нього говорити докладніше.

Ми намагалися, — оскільки можна було це зробити в межах рецензії, — розглянути зміст „Бібліологічних Вістей" за останній рік, підкресливши найхарактерніші риси цього журналу. Той факт, що журнал вступає у шостий рік свого існування, — виразно промовляє за себе, говорить за те, що журнал потрібний, що він знайшов своїх читачів. Хай цих читачів ще небагато: важливий самий факт їхнього існування, бо в цьому факті — запорука майбутнього зросту й невпинного розвитку.

І. Айзеншток

Г. Піддубний. Буковина, її минуле й сучасне. (Суспільно-політичний нарис із малюнками і мапою Буковини) Держ. Вид. України. 1928 р. 255 стор. ц. 3 карб. 25 коп. (Р).

Досить обширна розвідка т. Піддубного поділяється на три частини, з яких кожна складається з декількох розділів.

Після короткої передмови (9 — 13), в якій автор підкреслює соціально-політичний характер своєї роботи, частина перша — Буковина в процесі повстання — містить в собі такі розділи: I — Географічний нарис (17 — 27 стор.), II — Три історії Буковини (27 — 52 стор.) III — Національний і соціальний склад (52 — 67 стор.) і 4 — Економіка Буковини (67 — 83 стор.).

Частина друга — Буковина в боротьбі за існування — складається з: 5 розділу — Переворот і окупація (83 — 105 с.) 6 — Білий терор і система сигуранци (105 — 124 стор.) 7. — Румунізація культури (124 — 141 стор.), 8. — Шкільництво (141 — 161 стор.).

В склад третьої частини — Соціальні дієві сили Буковини — входять розділи: IX — Становище селянства (161 — 177 стор.), X — Буковинська гуцульщина (177 — 186 стор.) XI — Професійний рух і становище робітництва (186 — 205 стор.), XII — Політичні угруповання (205 — 221 стор.), XIII — Політичні партії в боротьбі за парламент (221 — 230 стор.), і XIV — Комуністичний рух (230 — 249 стор.).

Наприкінці книги додано список літератури про Буковину (249 — 255 стор.) і мапу Буковини в масштабі 1/900000.

З наведеного проспекту розвідки т. Піддубного, як і з передмови до неї, можна бачити, що автор торкається переважно соціально-політичних питань і всі інші мають для нього другорядне значіння. Тому хоч нарис названо „Буковина“, в ньому даються дуже коротенькі відомості з географії, історії й культурного стану краю. Навіть економіці, що найбільш в наші часи звертає на себе увагу дослідників, відведено мало місця. Значну частину його відбирає характеристика політичного, соціального та професійного стану Буковини в минулому та сучасному. І в цій галузі авторові пощастило подати досить велику, живими фарбами намальовану картину буковинської дійсності. Прочитавши розвідку т. Піддубного, дійсно починаєш яскраво уявляти собі всю трагедію історичного життя невеликого кількості, але певного національної свідомості й самовизнання гуцульського народу. Диву даєшся з другого боку тій упертій боротьбі, яку весь час вела ця зграя карпатських орлів за своє існування й права.

Тому окремі розділи „Буковини“ т. Піддубного читаються з незмінним од початку й до кінця інтересом. Цей інтерес і захоплення книгою в значній мірі збільшується піднесенням і визвольним настроєм і тенденціями самого автора, який, з'ясовуючи сумну долю свого народу, щиро переживає його горе та радощі й намічає певний шлях до кращого майбутнього.

Але зазначаючи позитивні риси роботи т. Піддубного, не можна змовчати й деяких хиб її.

Такою хибою вважаємо ми насамперед суто публіцистичний характер трактування висунутих питань і відсутність науково-критичного підходу до їх освітлення й розв'язання. Весь час у своїй розвідці автор остається переважно споглядачем й оповідачем того, що діється й діялось в нещасному закинутому в гори невеликому українському краю. Розповідаючи про ті чи інші події, т. Піддубний не подає глибокої соціологічної й політичної аналізи їх, не освітлює генези й динаміки фактів, не виявляє досить історичного прогнозу. Прагматизм є характерна риса всієї розвідки.

Тому виразно впадає у вічі багатомовність авторова, фейлетонний характер праці, накопичення матеріалів часом другорядного значіння, перевага фактичного матеріалу над освітленням його й загальними висновками й т. інш. Багато чого з того, що уміщено автором, можна було б усунути або в крайнім разі скоротити заради глибшого тлумачення фактів і узагальнень.

Таке безпосереднє вражіння винесли ми з уважного читання книжки т. Піддубного.

Другою помітною хибою в розглянутій праці на наш погляд є свідоме (автор сам говорить про це) усунення з неї деяких моментів і розділів, без яких жодний суспільно-політичний нарис не може бути визнаний повним. Таким моментом вважаємо ми насамперед літературу в широкому розумінні, себ-то в купі з народньою словесною творчістю й фольклором. У пригнічених другими народів література завжди має політичний і визвольний характер (Згадайте — Драгоманів М. Політичні пісні укр. народу). Таку рису безумовно мала література українського народу, що перебував під чоботом Австрії, в особі галичан найперше, як численніших, а потім і гуцулів, хоч їх наховувалося усього коло 42% населення Буковини. Сам автор почасти згадує поважну роль діяльності буковинських письменників — Фельковича та Кобилянської. Цій ролі зазначених і других письменників, а також визвольній народній творчості гуцулів можна було-б відвести цілий розділ і це дійсно було б певним словом в досить розроблений в наші часи історії української літератури.

Говорячи далі про шкільництво на Буковині, т. Піддубний також мало спиняється на великій провідній ролі Буковини (Черновицького університету), яка укупі з Галичиною

(Львівський університет) до великої європейської війни 1914 — 17 р.р. вела перед в поширенню української освіти й культури. Також нічого не говориться в розвідці т. Піддубного й про ролі різних "Просвіт", "Товариств", "Хат", і інших культурно-освітніх закладів, які хоч самі не вели політичної відкритої роботи, але готували до неї деякі кадри. Весь час автор ніби не помічає, що Буковина поруч з Галичиною була П'ємонтом для Наддніпрянської України й що ці ролі змінились навпаки аж тепер. Цей момент якийсь не затримав на собі уваги автора.

Далі останній майже зовсім не розглядає надзвичайно цікавого мистецтва, етнографії, фольклору й інших проявів культурного життя гуцулів. Цей розгляд також було б варто зробити в суспільнознавчому й політичному нарисі.

Нарешті й економічному розділові в розвідці т. Піддубного бракує відповідної повноти й розроблення. Автор, наприклад, мало говорить про стан і цікаві засоби гуцульського хліборобства, що існували в минулому, про земельні відносини до й після великої війни, про вплив останньої на всі галузі гуцульського життя, про буковинські ґрунти та ліси, про суто гуцульські цікаві промисли та ремесла, про краєві шляхи — водяні й сухоходільні, про характерні гуцульські ярмарки, крамообмін, пролетаріят, павперизацію міського та сільського населення й т. инш.

Розгляд економіки в суспільнознавчій та політичній розвідці мусив би бути докладніший.

Взагалі читаєч з Радянської України, дещо чувши про своєрідну країну гуцулів і беручись хапливо за кожну новину, що має на обкладці ім'я "Буковина", не буде цілком задоволений студіюванням розглянутої праці т. Піддубного. В ній він може не знайде відповідей на ті саме питання, що не знайшли на них ми.

Проте "Буковина" т. Піддубного всеж є інтересна й цінна тією силою нового фактичного матеріалу, який подає вона. З цього боку найбільше значіння вона буде мати для викладачів суспільнознавства, керівників політосвітою й ин. Як розвідка про цілу й інтересну в багатьох відношеннях українську землю, "Буковина" т. Піддубного є корисне явище в українознавчій літературі.

Мова розвідки цілком літературна й гарна, але в ній зустрічаються і свої місцеві терміни й русизми.

Показчик літератури до праці досить повний і цінний тим, що містить в собі вказівки і на чужоземну, переважно німецьку літературу.

Видано книжку добре й на гарному папері, але ціна її — 3 карб. 25 коп. за 225 друкованих сторінок дуже висока.

Ф. Д. Чернявський

Майстри сучасної гравюри та графіки. Збірка матеріалів. Редакція Вяч. Полонського. ГИЗ М.-П. 1928. Стор. 416 in 4. Ціна 10 крб.

Книжкова культура в дореволюційній Росії перебувала на такому низькому рівні, що питання, котрим присвячена ця книга, трактувалися, звичайно, тільки у вузькому колі фахівців та естетствующих осіб із "кружков любителей изящных изданий". І той факт, що статті, котрі складали цю збірку, уперше побачили світ на сторінках "Печати и Революции", — органа, призначеного для ширшого кола читачів, — не можна не визнати за радисний. Тепер, коли їх зібрано до - купи в цьому великому волоні, можна бачити, яку велику роботу зробив журнал, що зумів зацікавити питаннями графічного мистецтва людей, які це мистецтво, звичайно, знали з чуток.

Редактор цієї збірки матеріалів (у передумові підкреслено, що на книгу треба дивитись тільки, як на збірку матеріалів із історії графіки) має рашію, кажучи, що "до мистецтв, котрі так пишно розквітають у нашій країні, треба притягти увагу громадянства... за - для культурного розвитку нашої Спілки".

Графіка — ця найдемократичніша галузь через те, що найлегше піддається відновленню й поширенню, — безумовно належить до мистецтв, котрі розквітають. Проте, радючи з того, що завдання поставлено, що за - для його розв'язання лише один журнал зробив так багато, ми в той - же час можемо запитати, чи правдивий той шлях, котрим іде численніша більшість авторів цієї книги.

У книзі є два огляди; один присвячений діяльності "ленінградської" другий — "московської" школи графіків та монографічні статті про шіснадцять окремих художників¹⁾

Перш за все зупинимось на цьому співвідношенні. Його хотілось би бачити иншим. Звичайно, популяризування тієї, чи иншої галузі мистецтва в значній мірі природньо сходиться до популяризування художників, дякуючи яким вона проквітає. Але, звичайно, це не значить, що можна обмежитися панеґіричним вихвалянням художника, або - ж обліком

¹⁾ Не ясно, чому не взято до книги підсумкового огляду "Искусство книги за 10 лет" А. Сидорова, вміщеного в ювілейному (до десятиріччя Жовтня) числі журналу.

техничної його вартості. Такого гатунку знання про митця мало сприятиме справжньому „пізнанню“ його. Замість цього треба що-разу розпочинати 1) аналізу того жанру, над котрим працює мистець, 2) аналізу того, чим він цей жанр збагатив.

Соціологічну оцінку творчості художника, ми гадаємо, зрозуміло й так.

На жаль, треба констатувати, що деякі (і чимало) автори книги вважають за кращий інший шлях. Це стосується в першу чергу статтів А. Адарюкова — відомого знавця й історика російської гравюри, що, проте, не заважає йому надмірно звужувати римицького дослідження. Його збудовано приблизно за такою схемою: де і в кого навчався художник, що зробив — перелік праць, як зробив — техніка... і все...

Коли Адарюков — найтиповіший представник цього напрямку у мистецтвознавстві, що одживає, то й інші молодші автори збірки, з котрих деякі (напр. Федоров-Давидов) дали цікаві спроби марксівської аналізи в галузі вивчення образотворчого мистецтва, — грішні на ті самі гріхи...

Хай майстрі, про яких говоримо, — досконалі, все-ж щедрість епітетів, непомірквані вихвалання, надто величчій, трохи чи не піфійський тон — все це навряд чи здобуде кращої слави художникам, яких вивчаємо.

Ось приклад, узятий навгад: „Ілюстрації к роману Муратова „Егерия“ ... Ско-рее чудо... ни подражать им, ни делать каких-нибудь дальнейших художественных выводов невозможно“. (І Фабрикант. Стаття про Фаворського, стор. 287. Підкреслення мое).

Історія письменства віджила цей „високий штиль“ і, викинувши з свого лексикону „превосходную степень“, покинувши „ставити отметки“, почуває себе, справді, не погано... І, віддаючи належне нашим митцям — у галузі графіки ще більше ніж у галузі письменства, — ми б воліли, щоб широка публіка дізнавалася про їх із сумарних оглядів окремих жанрів. Монографічне вивчення неминує приводити до канонізування, а це небезпечний шлях, що часто збожує наші знання замість того, щоб збагачувати їх. Ось через що нам здається перш за все треба було-б подати огляди хоча-б за такими ознаками: радянська обкладинка (з підрозділами: обкладинка красного письменства, наукової книги, ілюстративна обгортка), книжкова ілюстрація, дитяча книга, портрет, „станкова гравюра“ й т. инші.

Такі огляди широкому читачеві перш за все нагадали-б про те, що речі, проз які він проходить байдуже, або-ж поверхово „милуючись“ із їх, — варті далеко більшої уваги.

Пропонуючи наше „виробниче“ розмежування графічних мистецтв, ми ні в якому разі не скасовуємо традиційного — „технологічного“, — нам здається, що таким способом можна допомогати тому „вростанню графіки в побут“, про яке каже в передмові тов. В. Полонський більше, ніж про це кажуть автори книги.

У зв'язку з сказаним треба поставити ще одне питання. В одній із статтів зазначено: „кажучи тепер про графіку, ми кажемо про гравюру, й до того-ж про гравюру дерев'яну“ (стор. 191, Федоров-Давидов, „Лнгр. школа“). Із цим твердженням — яке-б воно правдиве не було, коли підходить до графіки, як до мистецтва самодостатнього — неможна погодитися. Бо-ж графіка в загальній своїй масі перебуває на службі в поліграфії. Навіть, прийнявши умовно сонет за „верхів'я“ поетичної майстерності, по стану цього мистецтва неможливо судити про сучасну поезію!..

У книзі нігде не одзначено різниці між графікою книжковою й самостійною, не призначеною для книги, гравюрою та офортом. Розрізняти-ж це дуже важливо. В той час як книжкова графіка — в ідеалі — повинна сприяти тому, щоб книга стала „бездоганною машиною для читання“ („une parfaite machine a lire“, Cantinelli“), — дерев'яна гравюра, офорт й т. ин., не зв'язані з книгою, мають зовсім інше „установлення“, здійснюючи по суті ту-ж саму мету, що й перший-ліпший здобуток образотворчого мистецтва. Через те, що майже ніхто з авторів книги на зазначені прикмети не звернув уваги (тільки проф. А. А. Сидоров, говорячи переважно про інші його праці, знає про це), популяризування графіки провадиться на шкоду популяризування мистецтва книги і його коштом.

Нарешті, третій і так само значний закид — про хибу в журналі, в якому публікувались зібрані в цій книзі статті, — це недостатня увага до графіки інших національностей, які заселяють СРСР. Наприклад, про українську графіку, що дала чимало зразків, котрі можуть міряться з північними, не сказано й слова. Стаття про Нарбута, що там є, не поповнить тих хиб; певно для її автора — проф. Сидорова — Нарбут українець тільки з походження!

Навмисно весь час утримуємось від оцінки окремих праць, що увійшли до книги, ми в першу чергу виявимо те, що в плані самої книги — як-би обережно не називати її „збіркою матеріалів“ — є „органічні“ його хиби. Саме через те, що „Печать и Революция“ — орган дуже великої ваги, а графіка — „мистецтво, що розквітає“, — треба популяризувати її трохи інакше, ніж це зроблено в рецензованій книзі.

І все-ж сказане ані трохи не повинне зменшувати її значіння перед читачем. Перемігши ті перепони, котрі свідомо, чи несвідомо (через хиби своєї методи, а почасти — й стилю) поставили йому автори¹⁾ він багато візьме з неї.

¹⁾ Однією з таких перепон є також підбирання ілюстрацій — загалом і досить достатніх і, головне — гарно відтворених; часто відтворюють речі, про котрі говорять, що

Щирої любові до предмету та доброї ерудиції у більшості авторів книги не відбереш. Треба гадати, це допоможе читачам цінити й тяжке „мистецтво книги“ і таких митців, як Фаворський, правдиво названий вішунном графіки прийдучого.

I. Каганов

Гр. Хименко. Нариси з історії розвитку економічних форм та економічних учень. Част. I ДВУ 1928 р. Стор. 190, ц. 2 крб 50 коп.

Потреба на праці з історії господарства й політекономії особливо укрмовою, з огляду на те, що їх нема на ринку, не аби яка.

Проте задовольнити цю потребу чи вчитель, чи робфаківець ніяк ще й досі не годен.

Книжка тов Хименка, позначені вище „Нариси“, ухвалена ДНМК Наркомосу до вжитку у ВУЗ'ах (І. Н. О., І. Н. Г., технікуми) являє собою як раз підручну книжку історії господ. форм та ідей.

Книжку поділено на 5 глав; разом ці глави являють своїм змістом етапи - нариси господарського побуту з віддавен - давних часів: єгипетського, потім античного грецького й римського господарства через середньовіччя до зародків капітал. системи. Отже першу частину книжки доведено до технічно - промислового перевороту 18 стор. в Англії. Паралельно з цим автор подає нариси розвитку економічних ідей та присвячує спеціальний розділ відбиткам та впливові Адама Сміта й меркантилістів на терені колишньої Росії доби 18 й 19 стор.

Основні, звичайно, вимоги книжок, що мають правити за підручника шкільного та допоміжника чи вчителів, чи самоосвіті, це: елементарно - логічна послідовність викладу, коначна відповідність і правдивість даного твердження історичним соціальним явищам або фактам, достатнє орудування історично - діалектичним методом Маркса й Леніна, освітлювання динаміки суспільно-господарських процесів протягом історії людського суспільства, та добра літературна мова.

З цього саме погляду розгляньмо цю книжку, та чи справді ці позначені що - йно вимоги додержано. Ось тут і треба відзначити, що з книжки читач не матиме задовільного розв'язання зазначених угорі вимог, хоч книжка за автором має як раз на меті «хоч трохи» вдовольнити «цікавість широкого кола читачів що до вивчення розвитку економічної думки та господарських форм» (з передмови).

Справді, у третій главі «методологічний нарис», непослідовність, хаотичність думки досить рельєфно проілюстровано. Автор, шукаючи методологічного обґрунтування проблем з історії політичної економії, вважає політекономію, за науку про економічні взаємини між людьми на певному історичному шляху їхнього розвитку» (стор. 14). Отже автор солідаризується з тов. Степановим, деб - то поділяє засуджений у марксистській економії погляд, згідно з яким політекономія — наука універсальна, охоплює усі історичні етапи суспільного господарства. А справді такої саме науки економічної досі ще нема, та її треба лише ще утворити, як це казав Ф. Енгельс (Анти - Дюрінг). І перші нариси методологічні цієї майбутньої науки у Маркса й Енгельса вперше в нас систематизував т. Наумов (див. «Прапор Марксизму № 1»). Усе це для автора, очевидно, terra incognita.

Далі ще один показчик авторової виразності думки і послідовності викладу: «за Марксом, каже автор, ніколи не можна вважати за початок політичної економії десь у першому сторіччі, чи що» (I глава). Проте кілька сторінок угорі сам що - йно заявив, що методологічно доцільно розпочати історію доктрин політекономії... з Платона і Аристотеля. Кількість отаких місць можна чимало побільшити; та й годі шукати будь якого вмілого пристосування марксистського провідного методологічного принципу через цілу книжку авторову. Проте, це не вадить авторові хреститися Марксом — що - хвилини. Також не може вдовольняти читача, як саме автор з'ясовує діалектичну динаміку змінювань та одміни різних соціально - економічних структур протягом історії господарства. Так, у главі другій «Античне господарство», за автором виходить, що ніби - то «жоден з цих народів (Єгипет, Асирія, Арабія, Фінікія.) (Н. М.) не переживав ані феодалізму, ані капіталізму в тому розумінні, яке є в нас про народи Європи... тому, що протягом усієї історії старого Єгипту, ні торговельний, ні промисловий не був домінантною формою, тут разом дозрівали... і разом гинули всі форми господарювання».

Зрозуміло, що ці твердження цілком не відповідають історичній дійсності, та свідчать про елементарне нерозуміння діалектики історичного розвитку суспільно - господарських систем.

Невдалі рівно - ж міркування авторові, що до вартості (друга глава) і грошей (третя глава). За автором бо вартість це суспільна категорія, суто капіталістична, і тому «Аристотель і вартості не міг визначити лише через те, що тоді не було вільної найма-

вони „невдалі“, „мало характерні“, „зроблені на замовлення“ (проте, на наш погляд, це не повинне було - б бути хибою!). Див. особл. статті про Добужинського, Анненкова, Павлова.

ної праці». Це, звичайно, суперечить історичній дійсності, бо по-перше категорія вартости це явище суспільне мінового - товарного господарства взагалі, а не капіталістична категорія, і тому Аристотель не міг довести внутрішню природу вартости — форми вартости через «історичні межі суспільства» як свідчить Маркс, брак і нерозвиненість елементів купівлі і продажу мінового господарства тодішньої Греції. І тільки. (Маркс, Капітал, т. I, глава перша, стор. 19, ДВУ. 1927). Невірно й те, що за середньовічної доби ніби - то «гроші не відогравали всіх тих функцій, як у добу капіталізму. Найголовніша функція тодішніх грошей — це засіб розплати» (третя глава). Про щось інше в Маркса (Капітал т. I, глава друга, третя) автор міг би довідатись.

У четвертій главі рівно - ж подибуємо цілу низку непорозумінь. Так: «торговельний капітал, просовуючись на село, нищив громаду, позбавляв засобів до життя чимало населення». Проте тут же через кілька рядків вище автор говорить діаметрально - протилежне, що: «отже торговельний капітал на селі був бажаний гість і з приходом його почували себе легше і магнати й селяни». Що це звичайнісінькі собі недоречності і нерозуміння істотних процесів розвитку грошової виміни в сільгосподарстві на світанку капіталіст. системи суспільства, доводити річ цілком зайва.

Невдалі також автори міркування в площині вже суто теоретичних конструкцій, прим. що до взаємин між ціною і вартістю (стор. 68).

Якщо у книжці подибує читач дуже багато подробиць невідомо кому потрібних (прим. різні детальні біографії то - що), то деякі важливі питання з історії господарських форм майже цілком не висвітлено. Це стосується прим. до доби первісного нагромадження капіталу, ліквідації ремісничої форми організації промислової праці з її монополіями, цеховою політикою, доби способів ліквідації, то - що. Але, на жаль, і те, що є, не може вдовольнити елементарно - вибагливого читача через сплутаність, закрученість викладу.

Отже добу середньовіччя висвітлено недостатньо.

Що до мови, стилю викладу, то маємо чимало не українських зворотів мовних, силу хибних термінологічних висловів.

Загалом ця праця т. Хименка є показчик того, як не треба писати підручника для ВУЗ'ів, Робфаків.

Являючи собою невдачу компіляцію з різних літературних джерел рос. мовою, підручник цей навряд чи зможе «задовольнити цікавість широкого кола читачів», учителів робфаківців, то - що.

Ціна книжки, не відповідаючи її вартості, надмірно висока.

Н. Мушастий

С. Н. Наровчатов. «Организация торговли и торговых предприятий». Стр. XV + 559. Вид. «Экономическое образование». Ленинград. 1927 г.

Цілком ясно, що тематичним своїм завданням книга, котру рецензуємо, чудова. Це, як каже авторська передмова, «праця, що являє собою повний курс організації торгівлі та торговельних підприємств, котрий освітлює всі організаційні питання торгівлі, і призначається для учнів вищих шкіл, а також для господарників - практиків. І, безумовно, автор мав рацію підкреслити новину такого суцільного узагальнення в радянській літературі й одзначити непростосованість — при вивчанні радянської торгівлі й радянського підприємства — великих чужоземних праць, що можуть претендувати на суцільність викладу і що є в російському перекладі.¹⁾

Проте, виконано це дуже гарне завдання зовсім не бездоганно. Книга має хиби, які не можна не помітити, не можна не одзначити, — вони дуже значні.

Перш за все, визначення торгівлі — в автора — в цілому є відтворення аналогічного визначення в Шера: «Під назвою торгівлі з народньогосподарчого погляду слід розуміти організацію обміну кромом безпосереднього споживання (?) на основі економічної доцільности». (Стор. 21).

У цьому визначенні злито до купи: належне — економічна доцільність — із сутим, що ніяк не відповідає тій економічній доцільності; останнє твердження навряд чи потребує доводів: воно зробилося вже трюїзмом.

Через те, до визначення, що дає С. Н. Наровчатов, цілком підходять ті - ж самі зауваження, що й відносно визначення торгівлі, даного І. Ф. Шером.²⁾ Економічному буттю він намагається протиставити «ідеальне розуміння торгівлі».

¹⁾ І. Фішер: «Учение о торговле». 1925 г.

Ю. Гірш: «Экономика торговли». 1927.

Ф. Клорк: «Принципы торговли». 1928.

²⁾ Див. Friz Terhalle „Privatwirtschaftslehre“ (Handwörterbuch der Staatswissenschaften Том VI, 1925,) Стр. 1103. і E. Weber der „Litteraturgeschichte der Handelsbetriebslehre“, 1914, стр. 140 — 3.

Тому С. Н. Наровчатова, як і Шер, або відвертається від реальних економічних відношень, аналіз яких — завдання економічного знання; або утворює розуміння, котре губить усяке значіння при науковій та практичній роботі.

Що до визначення „торговлезнавства, як науки“ з ним можна погодитися, звичайно, відвертаючись від недбалства та розпливчатості поданих автором формуловок: „Торговлезнавство є наука, що вивчає технічні форми господарювання в галузі постачання й розподілу продуктів та раціональну організацію цих форм“. (Стор. 31).

Дуже характерно для поданих автором класифікацій це недодержання того, що в логіці має назву — *principium divisionis*: автор не кладе в основу класифікувань один принцип поділу. Наприклад, синдикати поділив на три групи: 1) синдикати з одnogатунковим крамом, 2) синдикати із складним асортиментом краму, 3) синдикати з апаратом переважно в краєвих містах (Стор. 79—80). Тоді як в основу утворення перших двох груп покладено ознаку асортименту, — в основу утворення третьої групи — принцип будови апарату. Ясно, що члени даної класифікації не можуть бути вичерпуючими. Синдикати з апаратом переважно в краєвих містах можуть бути одnogатунковими й багатогатунковими. Також, одnogатункові та багатогатункові синдикати можуть мати різну будову апарату. Наведена класифікація по логичній своїй структурі ідентична з класифікацією людей на буржуазію, мурунів та студентів. А таких класифікацій багато в обширній праці С. Н. Наровчатова.

Взагалі, книга, котру рецензуємо, дає матеріал для своєрідної економічної „Вікторини“. Наприклад: Обґрунтування розумінь крамообороту з народньо-господарчого погляду „составляет предмет“... (Стор. 311). Навряд чи будь-який економіст доміркується, що треба відповісти: „статистичної науки“. (Стор. та-же).

Поводиться автор із формулами надзвичайно просто. Зовсім не критикуючи бере формули з різних підручників, що часто протирічать одна одній. Що, наприклад, сказати про вживання розуміння „собственного“ капіталу в значінні капіталу, котрий включає як власні, так і позикові кошти в грошовій формі (формула капіталообороту на стор. 313)?

Або про ототожнення розумінь „позикового капіталу“ та „кредиту постачальників“, т. - то, позикового капіталу лише в крамовій формі? (Там також).

При вилічуванні довгочасного оборота коштів у підприємстві (стор. 320) взято на увагу лише помірковану готівку каси і пропущено помірковану готівку з біжучого та інш. рахунків, на яких, як відомо, зосереджується (й по закону й фактично) головна маса гулящої готівки державних та кооперативних підприємств.

Певно, досить ілюстрацій поводження автора з формулами. Хоча число такого ілюстративного матеріалу можна - б збільшити аналізом ХХІ розділу — „Составление торговых и бюджетно-финансовых планов“.

Слід одзначити, що цей розділ у значній мірі є відтворення з усіма вищезгаданими хибами ХІV розділу — „Организации средств торговых предприятий“. Взагалі, у книзі багато повторень.

Матеріали, що подає автор, більше роблять вражіння випадково висмикнутих із джерел, що були під рукою.

Кінець - кінцем — last not least — стиль недбайливий, розпливчастий, невиразний.

І. Бак

Серед книжних новин

Красне письменство

Марко Вовчок — Твори, т. I. Вид. 2-ге. За редакцією і з критичною біографічною розвідкою Ол. Дорошкевича ДВУ.

„Котляревщина“ — (редакція, вступні статті й примітки І. Айзенштока), Зміст: 1. Українські оди наполеонівських часів. 2. Варшава поема. 3. Вояж по малой Росії генерала от інфантерії Беклешова. 4. Павло Білецький - Носенко. Горпинида чи вхоплена Прозерпина. 5. Порфир Кореницький, Вечерниці. 6. Степан Олександрів. Вовкулака. 7. Яків Мішковський. Харько, Запорозький кошовий. ДВУ.

В. Винниченко — Твори, т. XXII. Заповіт батьків. Книгоспілка.

В. Винниченко — Твори, т. VII. Оповідання. Книгоспілка.

Леся Українка — Повне зібрання творів, т. V. Драми. За загальною редакцією Б. Якубського. „Книгоспілка“.

Ів. Франко — Твори, т. XXVI. За загальною редакцією С. Пилипенка — Зміст: Пригоди Дон-Кіхота, Абу, Касімові капці, Коваль Бассім. „Книгоспілка“.

Нечуй - Левицький — Кайдашева сім'я „Укр. Робітник“.

Б. Грінченко — Твори, т. IV. Нариспутті. Повість. В-во „Рух“.

М. Чернявський — Твори, т. VII. Поезії. „Рух“.

О. Кобилянська — Твори, т. VII. Через кдадку. „Рух“.

Г. Хоткевич — Твори, т. II. Життєві аналогії „Рух“.

М. Горький та М. Коцюбинський — Спомини, листи. Упорядкував І. Айзеншток „ДВУ“.

Володимир Ярошенко — Гробовище. Повість. „ДВУ“.

М. Кисіль — Карпо Соленик „Рух“.

П. Лісовий — Кубань. Нариси „Рух“.

О. Ходимчук — Чесна халява „Рух“.

О. Копиленко — Твердий матеріал. Оповідання „Книгоспілка“.

Рос. мовою

Де-Вер-Стекнул — Острів пальм. Роман. Перевод С. Лялицкой „ЗИФ“.

Д. Крептюков — Времена. Роман.

Михаил Сивачев — Желтый дьявол, повесть.

Матвей Ройзман — Минус шесть, роман.

С. Вельтман — Восток в художественной литературе „ГИЗ“.

П. Журба — Черный пар. Роман. „Пролетарий“.

В. Вересаев — В юные годы. Воспоминания. „Недра“.

Білоруською мовою

Гартні Ц. — Урачыстасьць: 1. Революцыі 2. Жыцьця. Збор вершаў „БДВ“.

Гартні Ц. — Трэскі на хвалях. Збор апавяданьняў „БДВ“.

Гуца Тарас (Я. Колас) — У ціхай вадзе. „БДВ“.

Купала Янка — Збор твораў т. III.

Купала Янка — Збор твораў т. IV. Эрос і псыха. Переклад з польскай мовы.

Дитяча література

І. Тургенев — Муму. Оповідання. Переклад Т. Рильського „ДВУ“.

Робертс — Діти диких звірів „Укр. Робітник“.

Білор. мовою

Кіплінг — Бунт Моці — Геджа „БДВ“.

Б. Келерман — Шахта „Дзядзька Том“ „БДВ“.

Я. Вір — Маленький балагол. „БДВ“.

Критика та теорія літератури та мистецтво

Шляхи розвитку української літератури за редакцією В. Коряка. „Укр. Робітник“.

Російськ. мовою

С. И. Абакумов и А. Б. Шапиро — Как писать сочинения с литературными образцами и практическими упражнениями.

М. Горький — О писателях.

Л. Гессен — Книжка для автора об изготовлении рукописи. „ГИЗ“.

Історична та наукова література

Український науково-дослідний інститут педагогіки—Український вісник експериментальної педагогіки та рефлексології вип. 1(8). „ДВУ“.

М. Яворський—Нариси з історії революційної боротьби на Україні. т. II. ч. I „ДВУ“.

А. Сухов—Далекохідний вельтень—Доповіді про стародавній та новий Китай. „ДВУ“.

Педагогічна практика трудових шкіл—Збірка методичних матеріалів упорядкованих за редакцією В. Ястржемського. „ДВУ“.

НКО—Вісті Державного Степового Заповідника „Чаплі“ рік 1926—т. V. „ДВУ“.

Оскар Гертвіг—Елементи ембріології людини та хребтовців. Підручник і репетиторіум для студентів та лікарів. Переклад з нім. О. Черняхівського „ДВУ“.

Рос. мовою

Д. Рязанов—Очерки по истории марксизма. т. I. ГИЗ“.

Д. Рикардо—Экономические памфлеты. Перевод с англ. под редакцией и с предисловием С. Б. Членова „Моск. раб.“.

А. Матвез—Борьба с дороговизною и социальное движение в эпоху террора. Под ред. Д. Рязанова. „ГИЗ“.

Проф. М. Я. Басов—Общие основы педологии. „ГИЗ“.

П. А. Вихляев—Очерки теоретической статистики.

Людвиг Плате—Эволюционная теория. Перевод с нем. Н.С. Компанейца. „ГИЗ“.

К. Маркс и Ф. Энгельс—Письма. Под ред. В. В. Адоратского. „Моск. Раб.“.

Масова та політична література

Андр. Річицький—Центральна Рада від лютого до жовтня. Нарис з історії укр. революції. „ДВУ“.

А. Івановський—100 запитань безбожникові. Збірка запитань та відповідей на допомогу антирелігійникам. „ДВУ“.

С. Баранник—Соціалістичне нагромадження. „ДВУ“.

Б. М. Завадський—Чи існує душа? „ДВУ“.

З. А. Гуревич—Розмови про пове життя. „ДВУ“.

„Російськ. мовою“

И. Галкин—Советы как тактическая проблема революции. „Моск. Рабочий“.

Л. Сегаль и Б. Таль—Эконом. политика Сов. власти. „ГИЗ“.

Т. Мандалян—Рабочее движение Китая. „Моск. Раб.“.

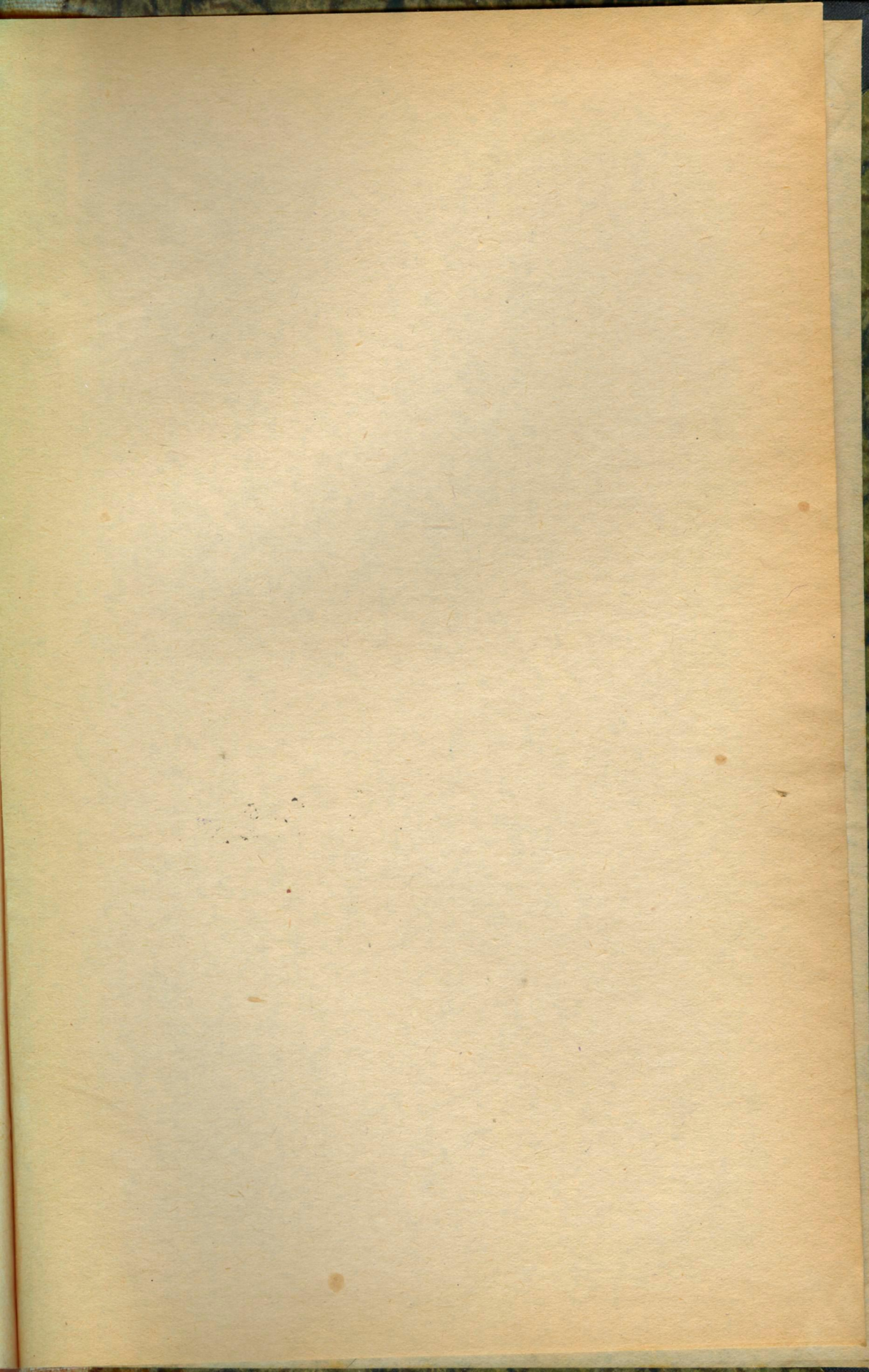
Гуревич—От V до VI конгресса Коминтерна. „Укр. Робітник“.

W=18426

Друкарські помилки

В статтю проф. К. Харламповича: „Становище українців та білорусів у Польщі“ вкрались такі помилки:

Ст.	ряд.	Надруковано	Треба
153	зн. 19	Волинської	Віленської
156	зв. 4	гіае	ігае
	зв. 33	Пиневу	Пинську
	зн. 12	Stowo	Stowo
158	зн. 9	автономії	автономії“



1p-60